

KLINIKA

CZASOPISMO FUNDACJI UNIWERSYTECKICH PORADNI PRAWNYCH
Nr 41 (46)/2026

MAŁGORZATA DZIEWANOWSKA

Migracyjne i uchodźcze komponenty kształcenia na WPiA UW – stan obecny

WERONIKA SOŁKIEWICZ, ANETA BORKOWICZ

Wybrane problemy prawne dotyczące cudzoziemców – analiza spraw prowadzonych w studenckich poradniach prawnych w Polsce

KRZYSZTOFA GAŚSIOROWSKA, MARIA WNĘK

Zakres odpowiedzialności za naruszenie zasady non-refoulement przez mechanizmy eksternalizacji granic Unii Europejskiej

JULIA PERENDYK, KRZYSZTOFA GAŚSIOROWSKA, ALEKSANDRA BUJAK

Klinika poszerza horyzonty: Klinika Prawa WPiA UW a rozwój i promocja wiedzy o prawie migracyjnym, humanitarnym i uchodźczym w środowisku studenckim

KRYSTYNA CITAK

Zmiany klimatyczne i migracje – analiza dostępnych w prawie Unii Europejskiej środków ochrony prawnej dla osób migrujących ze względu na negatywne skutki zmian klimatu

**EDUKACJA
PRAWNICZA**

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

3 Migracyjne i uchodźcze komponenty kształcenia na WPiA UW – stan obecny

Migration and Refugee Components of Education at the Faculty of Law and Administration of the University of Warsaw

– Current Status

Małgorzata Dziewanowska

8 Wybrane problemy prawne dotyczące cudzoziemców – analiza spraw prowadzonych w studenckich poradniach prawnych w Polsce

Selected Legal Issues Concerning Foreign Nationals: An Analysis of Cases Handled by Student Legal Clinics in Poland

Weronika Sołkiewicz, Aneta Borkowicz

14 Zakres odpowiedzialności za naruszenie zasady *non-refoulement* przez mechanizmy eksternalizacji granic Unii Europejskiej

The Scope of Responsibility for Violations of the Principle of Non-Refoulement in the Context of European Union Border Externalization Mechanisms

Krzysztofa Gąsiorowska, Maria Wnęk

20 Klinika poszerza horyzonty: Klinika Prawa WPiA UW a rozwój i promocja wiedzy o prawie migracyjnym, humanitarnym i uchodźczym w środowisku studenckim

The “Clinic” Broadens Its Horizons: The Law Clinic of the Faculty of Law and Administration at the University of Warsaw and the Development and Promotion of Knowledge in Migration, Humanitarian, and Refugee Law among Students

Julia Perendyk, Krzysztofa Gąsiorowska, Aleksandra Bujak

25 Zmiany klimatyczne i migracje – analiza dostępnych w prawie Unii Europejskiej środków ochrony prawnej dla osób migrujących ze względu na negatywne skutki zmian klimatu

Climate change and migration – an analysis of legal remedies available under European Union law for people migrating due to the negative effects of climate change

Krzysztofa Citak

Polecamy najnowszy numer
EDUKACJI PRAWNICZEJ

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

Szanowni Państwo,

przekazuję Państwu kolejny numer Czołpisma Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych „KLINIKA”. Został on poświęcony problematyce prawa migracyjnego i uchodźczego, rozpatrywanej przez pryzmat doświadczeń edukacji klinicznej oraz praktyki udzielania pomocy prawnej osobom znajdującym się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej.

Współczesne procesy migracyjne, często związane z kryzysami humanitarnymi, stawiają przed systemami prawnymi nowe wyzwania. W tym kontekście edukacja kliniczna zyskuje szczególne znaczenie, umożliwiając nie tylko przekazywanie wiedzy, lecz także kształtowanie kompetencji niezbędnych do pracy z osobami doświadczającymi wykluczenia i niepewności prawnej.

„KLINIKA” pozostaje forum wymiany doświadczeń między osobami uczącymi prawa w praktyce a tymi, które dopiero wkraczają w świat zawodów prawniczych. Niniejszy numer koncentruje się wokół zagadnień, które – choć coraz częściej obecne w debacie publicznej – wciąż wymagają pogłębionej refleksji w obszarze nauczania prawa oraz jego stosowania.

Artykuł dr *Małgorzaty Dziewanowskiej* pt. „Migracyjne i uchodźcze komponenty kształcenia na WPiA UW – stan obecny” stanowi punkt wyjścia do rozważań nad miejscem prawa migracyjnego w programie studiów prawniczych. Autorka zwraca uwagę, że zagadnienia te nie funkcjonują jako wyodrębniony, obowiązkowy element kształcenia, lecz pojawiają się jedynie incydentalnie w ramach innych przedmiotów, co w praktyce nie gwarantuje studentom zdobycia pogłębionej i uporządkowanej wiedzy w tym obszarze. W tej perspektywie szczególnego znaczenia nabiera działalność Sekcji ds. uchodźców Kliniki Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, która pozwala studentom na bezpośredni kontakt z praktyką i realnymi problemami cudzoziemców.

Refleksja nad rolą edukacji klinicznej w obszarze prawa migracyjnego i uchodźczego została rozwinięta w artykule przygotowanym przez *Julię Perendyk, Krzysztofę Gąsiorowską* oraz *Aleksandrę Bujak* pt. „Klinika poszerza horyzonty: Klinika Prawa WPiA UW a rozwój i promocja wiedzy o prawie migracyjnym, humanitarnym i uchodźczym w środowisku studenckim”. Tekst ten ukazuje działalność Sekcji ds. uchodźców Kliniki Prawa Uniwersytetu Warszawskiego jako przestrzeni, w której nauczanie prawa nabiera wymiaru praktycznego i jednocześnie społecznie zaangażowanego. Przedstawione inicjatywy – obejmujące zarówno rozwój specjalistycznych form kształcenia, aktywność naukową studentów, jak i ich udział w międzynarodowych przedsięwzięciach – wskazują, że edukacja kliniczna stanowi istotny element kształtowania postaw odpowiedzialności oraz wrażliwości na problemy współczesnego świata.

W artykule *Krzysztofa Gąsiorowskiej* oraz *Marii Wnęk* pt. „Zakres odpowiedzialności za naruszenie zasady *non-refoulement* przez mechanizmy eksternalizacji granic UE” analizie poddano jeden z fundamentalnych problemów współczesnego prawa migracyjnego, dotyczący relacji między praktyką eksternalizacji kontroli granic a zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego i unijnego. W artykule adw. *Weroniki Sołkiewicz* i adw. *Anety Borkowicz* pt. „Wybrane problemy prawne dotyczące cudzoziemców – analiza spraw prowadzonych w studenckich poradniach prawnych w Polsce” podjęta została natomiast analiza praktycznych wyzwań związanych z obsługą spraw cudzoziemców w ramach działalności klinik prawa. Autorki wskazują na rosnącą dynamikę zjawisk migracyjnych oraz niedostatki obowiązujących regulacji prawnych i praktyki ich stosowania. ▶▶▶

W artykule *Krystyny Citak* pt. „Zmiany klimatyczne i migracje – analiza dostępnych w prawie Unii Europejskiej środków ochrony prawnej dla osób migrujących ze względu na negatywne skutki zmian klimatu” podjęta została problematyka jednego z najbardziej dynamicznych, a zarazem normatywnie nie w pełni uchwyconych zjawisk. Prowadzone rozważania prowadzą do wniosku o istnieniu wyraźnej luki systemowej, wskazującej na niedostosowanie obowiązujących instrumentów prawnych do realiów migracji klimatycznych.

Mam nadzieję, że niniejsze wydanie „KLINIKA” będzie dla Państwa nie tylko źródłem wiedzy, lecz także impulsem do dalszych rozważań nad rolą prawa w świecie naznaczonym narastającą złożonością procesów społecznych. Szczególnie w obszarze migracji i uchodźstwa prawo ujawnia swój najbardziej fundamentalny wymiar – jako narzędzie ochrony jednostki, a także punkt odniesienia dla rozstrzygnięcia relacji między bezpieczeństwem, solidarnością a sprawiedliwością.

dr *Julia Berg-Bajraszewska*

Sprawdź ofertę publikacji C.H.Beck

■ w księgarni online na ksiegarnia.beck.pl

■ w stacjonarnych księgarniach prawniczych

Znajdź swoją księgarnię C.H.Beck

Kolegium redakcyjne:

dr *Aneta Biały* – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

adw. dr *Przemysław Buczkowski* – Uczelnia Łazarskiego

dr *Magdalena Gołowkin-Haduła* – Uniwersytet Opolski

adw. dr *Wojciech Górowski* – Uniwersytet Jagielloński

r.pr. dr *Aleksandra Klich* – Uniwersytet Szczeciński

mgr *Ewelina Gee-Milan* – Uczelnia Łazarskiego

adw. dr hab. *Barbara Namysłowska-Gabrysiak* – Uniwersytet Warszawski

dr *Marta Kukło* – Uniwersytet w Białymstoku

adw. dr *Kinga Piwowarska* – Krakowska Akademia im. A.F. Modrzewskiego

r.pr. dr hab. *Joanna Kuźmicka-Sulikowska*, prof. UW – Uniwersytet Wrocławski

r.pr. dr hab. *Katarzyna Antolak-Szymański* – SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny

dr *Katarzyna Syroka-Marczewska* – Uniwersytet Warszawski

r.pr. dr *Paweł Klimek* – Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie

Rada Naukowa Czasopisma „Klinika”

Łukasz Bojarski – INPRIS – Instytut Prawa i Społeczeństwa

prof. dr hab. *Eugeniusz Bojanowski* – Uniwersytet Gdański

dr *Jakub Boratyński* – Komisja Europejska

prof. dr hab. *Jerzy Ciapała* – Uniwersytet Szczeciński

prof. dr hab. *Maria Dragun-Gertner* – Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

dr hab. *Wojciech Dziędziak* – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

dr *Katarzyna Guzenda, LL.M* – Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie/Śubicach (nad Odrą)

Katarzyna Hebda – ELSA Lawyers Society

prof. dr hab. *Małgorzata Król* – Uniwersytet Łódzki

prof. dr hab. *Leszek Kubicki* – Akademia Leona Koźmińskiego

prof. dr hab. *Piotr Machnikowski* – Uniwersytet Wrocławski

dr *Magdalena Olczyk* – Akademia Leona Koźmińskiego

prof. dr hab. *Maksymilian Pazdan* – Uniwersytet Śląski

dr hab. *Justyn Piskorski*, prof. UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

prof. dr hab. *Andrzej Sakowicz* – Uniwersytet w Białymstoku

Marcin Szyguła – Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości

prof. dr hab. *Maria Szewczyk* – Uniwersytet Jagielloński

prof. dr hab. *Eleonora Zielińska* – Uniwersytet Warszawski

Redakcja:

Aleksandra Kropidłowska

Korekta: SPACJA Marta Sobolewska

Skład i łamanie: IDENTIA Michał Majchrzak

Reklama: Olga Błachnio

Klinika jest dystrybuowana bezpłatnie, jako dodatek do EP.

Uwaga: Wersja papierowa jest wersją pierwotną czasopisma.

ISSN 1508-1583

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

Adres redakcji:

ul. Szpitalna 5 lok. 5, 00-031 Warszawa
tel.: 22 829 91 29 w. 143

e-mail: redakcja-klinika@fupp.org.pl

Wydawca:

Wydawnictwo C.H.Beck
00-203 Warszawa, ul. Bonifraterska 17
Nakład: 200 egz.

Dr Małgorzata
Dziewanowska*

Migracyjne i uchodźcze komponenty kształcenia na WPIA UW – stan obecny

Wprowadzenie

Prawo migracyjne i uchodźcze nie funkcjonuje na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego jako odrębny, autonomiczny obszar kształcenia. Zagadnienia te są podejmowane jedynie fragmentarycznie w ramach innych przedmiotów, sporadycznie także w toku zajęć poświęconych ochronie praw człowieka. W konsekwencji studenci kończący studia na tym wydziale nie są zobowiązani do uzyskania pogłębionej, systemowej wiedzy z zakresu prawa cudzoziemców czy też ochrony międzynarodowej. Jedyną formą zajęć o charakterze wyraźnie sprofilowanym, która zapewnia zarówno przygotowanie teoretyczne, jak i możliwość zastosowania zdobytej wiedzy w praktyce, pozostają zajęcia prowadzone w Sekcji ds. uchodźców w ramach Kliniki Prawa.

Studenci decydujący się na udział w tych zajęciach relatywnie często deklarują jednak poczucie niewystarczającego przygotowania merytorycznego. Obawy te koncentrują się zwłaszcza wokół bezpośredniej pracy z klientem, w tym ryzyka, że w sytuacji wymagającej sprawnego posługiwania się ustawą z 12.12.2013 r. o cudzoziemcach¹ bądź ustawą z 13.6.2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej², będą zmuszeni działać bez wcześniejszego doświadczenia w lekturze i interpretacji tych aktów. Wątpliwości te przekładają się również na ocenę trafności wyboru ścieżki klinicznej: z perspektywy wielu studentów łatwiejszym i bardziej przewidywalnym rozwiązaniem pozostaje wybór sekcji prawa cywilnego lub karnego, odpowiadających obszarom szeroko i systematycznie obecnym w programie studiów, a przez to lepiej rozpoznawalnych w zakresie spodziewanych zadań i wymagań. Zjawisko to można opisać jako mechanizm racjonalizacji wyboru dydaktycznego: studenci preferują obszary normatywne, które są stabilniej osadzone w programie kształcenia, bardziej przewidywalne w zakresie metod rozwiązywania kasusów oraz intensywniej omawiane w literaturze dydaktycznej, co w ich odczuciu zmniejsza ryzyko popełnienia błędu w pracy z klientem.

Celem niniejszego artykułu jest analiza aktualnego miejsca problematyki migracyjnej i uchodźczej w procesie kształcenia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oraz ocena, czy obecny model dydaktyczny odpowiada współczesnym wyzwaniom społeczno-prawnym. Punktem wyjścia jest hipoteza, że na WPIA UW brak jest wyodrębnionego, systemowego kształcenia w zakresie prawa migracyjnego i uchodźczego, a jego funkcję jedynie częściowo przejmują edukacja kliniczna realizowana w Sekcji Uchodźczej Kliniki Prawa. Drugą hipotezą zakłada, że rosnąca dynamika procesów

migracyjnych, zmienność regulacji prawnych oraz przemiany społeczne powodują wzrost znaczenia tej specjalizacji, czyniąc dotychczasowy model kształcenia niewystarczającym. W artykule stawiana jest teza, że marginalna obecność tej problematyki w programie studiów pozostaje nieadekwatna do realnych potrzeb rynku usług prawnych i współczesnych zadań ochrony praw człowieka. Równocześnie przyjęto tezę, że kliniczne formy nauczania, choć nie zastępują systemowego komponentu programowego, pełnią obecnie istotną funkcję kompensacyjną, łącząc przygotowanie teoretyczne z praktyką pracy na rzeczywistych sprawach cudzoziemców. Analiza ta osadzona zostaje w kontekście przemian wywołanych kryzysem na granicy polsko-białoruskiej oraz konsekwencjami wojny w Ukrainie.

Kontekst społeczno-prawny: migracje i rosnące znaczenie specjalizacji

Choć wskazane obawy można uznać za racjonalne, wymagają one zestawienia z aktualnym kontekstem społeczno-prawnym w Polsce. W ostatnich latach państwo to mierzy się z nasilonymi procesami migracyjnymi, które mają charakter długofalowy i wywierają istotny wpływ także na rynek usług prawnych. W praktyce rośnie zapotrzebowanie na specjalistów zajmujących się legalizacją pobytu cudzoziemców oraz na prawników mających kompetencje językowe i przygotowanie do pracy w środowisku wielokulturowym. Można zasadnie przyjąć, że tendencja ta nie ulegnie odwróceniu w najbliższej perspektywie. Polska staje się państwem coraz bardziej zróżnicowanym, a dla wielu cudzoziemców przestaje pełnić wyłącznie funkcję kraju tranzytowego, stając się miejscem planowanego osiedlenia i budowania przyszłości. W takich uwarunkowaniach znajomość regulacji migracyjnych i uchodźczych nabiera kluczowego znaczenia, co wprost przekłada się na rosnące obciążenie pracą oraz zwiększoną rolę prawników specjalizujących się w tych dziedzinach. Z perspektywy systemowej oznacza to przesunięcie ciężaru z kompetencji „ogólnoprawniczych” ku kompetencjom wyspecjalizowanym, obejmującym umiejętność pracy na styku prawa administracyjnego, prawa międzynarodowego, standardów praw człowieka, a także praktyki instytucjonalnej.

W tych realiach zajęcia prowadzone w Klinice Prawa w Sekcji ds. uchodźców stają się jedyną drogą do uzyskania poszerzonej wiedzy z tego zakresu, a niewielka grupa studentów, którzy kończą Klinikę, ma szansę zasilić szeregi osób mierzących się ze wzrastającą liczbą cudzoziemców w kraju, a także z rosnącym zapotrzebowaniem na specyficzne usługi prawne. Warto podkreślić, że kliniczny model dydaktyki – poprzez połączenie pracy na „żywych” sprawach z nadzorem merytorycznym – może kompensować braki wynikające z nieobecności odrębnego, systemowego bloku migracyjno-uchodźczego w programie studiów. W tym sensie Klinika pełni nie tylko funkcję edukacyjną, lecz także prospołeczną

* Doktor nauk prawnych, specjalistka z zakresu kryminologii, wiktymologii, prawa migracyjnego i uchodźczego, a także z zakresu praw osób małoletnich. Od lat związana z sektorem pozarządowym, wspiera organizacje działające na rzecz osób młodych i cudzoziemców. Koordynatorka Sekcji ds. uchodźców w Klinice Prawa WPIA UW.

¹ Tj. Dz.U. z 2025 r. poz. 1079 ze zm.

² Tj. Dz.U. z 2025 r. poz. 223 ze zm.

i quasiinstytucjonalną, wzmacniając dostęp do pomocy prawnej dla grup, które w praktyce napotykały szczególne bariery w jej uzyskaniu.

Kryzys na granicy polsko-białoruskiej od 2021 r. – polaryzacja społeczna i konsekwencje dla pomocy prawnej

W 2021 r., po raz pierwszy od wielu lat, opinią publiczną wstrząsnęła wiadomość o grupie uchodźców próbujących przedostać się do Polski przez granicę z Białorusią³. Zagadnienie to, uznane w debacie publicznej za przede wszystkim polityczne, podzieliło Polaków na tych, którzy twierdzili, że ochrona granic Polski i Unii Europejskiej jest kluczowym zadaniem państwa i wymaga przedsięwzięcia – w ich ocenie – niekiedy nawet bardzo drastycznych środków, oraz na tych, którzy mimo obaw postulowali wpuszczenie cudzoziemców do Polski i umożliwienie im złożenia wniosków o ochronę międzynarodową. Druga perspektywa wiązała się z postulatem nienarażania cudzoziemców na instrumentalizację w ramach prowadzonej polityki, co w praktyce często oznaczało koczowanie w lesie na granicy, bez dostępu do wody, jedzenia oraz bezpiecznego miejsca na odpoczynek. Sytuacja ta trwa do dziś, przy czym zaznaczyć należy, że w sposób znaczący zmieniła się sytuacja prawna osób próbujących ubiegać się w Polsce o ochronę międzynarodową. Równoległe skurczyła się faktyczna pomoc świadczona cudzoziemcom, co jest związane z licznymi ograniczeniami nakładanymi przez państwo, z negatywnymi nastrojami społecznymi i budowaną narracją wokół tego zagadnienia, ale również z faktycznym wyczerpaniem zasobów po stronie przede wszystkim organizacji pozarządowych: wypaleniem, brakiem środków finansowych oraz niewystarczającymi zasobami ludzkimi do prowadzenia tej trudnej pracy. Na poziomie instytucjonalnym można mówić o zjawisku „zmęczenia kryzysem”, które wprost przekłada się na ograniczenie zdolności podmiotów pomocowych do reagowania, nawet przy utrzymującym się zapotrzebowaniu.

Wydawało się, że wydarzenia z 2021 r. ukształtują polską politykę migracyjną na lata i utrwalały negatywną narrację wokół napływu cudzoziemców do kraju. Okazało się jednak, że gdy kilka miesięcy później – na początku 2022 r. – światem wstrząsnęła informacja o zbrojnym ataku Rosji na Ukrainę, co spowodowało masowy napływ Ukraińców do Polski⁴, zarówno polskie społeczeństwo, jak i rządzący zmienili narrację i z pełną życzliwością oraz zaangażowaniem przyjęli do kraju ponad milion osób⁵, umożliwiając im funkcjonowanie porównywalne z obywatelami polskimi. Z upływem czasu narracja ta zaczęła się jednak stopniowo zmieniać, co systematycznie prowadziło do zmian prawnych: odbierania obywatelom Ukrainy przyznawanych wcześniej uprawnień, ograniczania wsparcia ze strony państwa, a także do zmiany nastawienia społecznego do udzielania pomocy osobom uciekającym przed wojną. W tym specyficznym klimacie prawnym i społecznym funkcjonowanie sekcji uchodźczych w klinikach prawa nabrało szczególnego znaczenia, gdyż stały się one miejscem, w którym ścierają się (i muszą zostać przepracowane) zarówno zmienne regulacje, jak i zmienne społeczne oczekiwania wobec instytucji wspierających cudzoziemców.

„Seksja uchodźcza” przed 2022 r. – ograniczona praktyka uchodźcza i dominacja spraw migracyjnych

Prawo uchodźcze i migracyjne przez wiele lat było nie tylko dziedziną nieco zaniedbaną, ale również zapomnianą, gdyż stosunkowo niewielu cudzoziemców decydowało się na szukanie w Polsce schronienia bądź wiązanie z tym krajem swojej przyszłości zawodowej. Prawo obowiązujące w tym zakresie nie było często aktualizowane, gdyż nie wymagała tego dość stabilna sytuacja migracyjna w kraju. Oczywiście, jak każda dziedzina, ulegało wpływom nowych polityk, zmian społecznych i gospodarczych, jednak trudno nazwać okres przed 2022 r. czasem dynamicznego rozwoju tej dziedziny. Do Kliniki Prawa trafiało stosunkowo niewiele spraw, a dodatkowo większość z nich związana była z prawem migracyjnym: legalnym zatrudnieniem, sprawami wizowymi, ale też czasami sprawami związanymi ze zwykłym funkcjonowaniem cudzoziemców w Polsce – ślubami, rozwodami, korzystaniem z pomocy społecznej czy regulowaniem innych spraw z zakresu życia rodzinnego i zawodowego. Mimo utrzymania się nazwy „sekcji uchodźczej”, nawiązującej *stricte* do procedury udzielania ochrony międzynarodowej, o tym zagadnieniu studenci uczyli się raczej w teorii, gdyż w praktyce osoby szukające schronienia w Polsce przed prześladowaniem w kraju pochodzenia znajdowały pomoc przede wszystkim w organizacjach pozarządowych lub u prywatnych prawników. Mimo że Klinika Prawa na Uniwersytecie Warszawskim mogłaby mieć lepszy dostęp do spraw z tego zakresu ze względu na swoje położenie blisko Urzędu do Spraw Cudzoziemców⁶ – jedyne organu w Polsce rozpatrującego sprawy z zakresu ochrony międzynarodowej – zapotrzebowanie na tego typu usługi nie było na tyle duże, aby napędzało stały napływ spraw, a osoby poszukujące wsparcia korzystały z niego w formie studenckich porad prawnych. Z perspektywy edukacyjnej była to istotna strata, gdyż właśnie sprawy dotyczące ochrony międzynarodowej dawałyby studentom możliwość najszerzego zapoznania się z praktyką wykonywania zawodu prawniczego.

Warto bowiem wskazać, że w odróżnieniu od takich dziedzin prawa, jak prawo cywilne czy karne, w przypadku postępowań administracyjnych przed różnymi instytucjami – w tym przed Urzędem do Spraw Cudzoziemców – student prawa może, zgodnie z przepisami, zostać ustanowiony pełnomocnikiem swojego klienta⁷, reprezentować jego interesy w sprawie, a co najważniejsze brać udział w prowadzonych czynnościach, w tym między innymi w przesłuchaniu statusowym. Udział w takim przesłuchaniu jest niezwykłym doświadczeniem, ponieważ mimo że odbywa się nie na sali sądowej, to daje szansę zmierzenia się z wyzwaniem wykonywania zawodu prawniczego w praktyce: możliwością zadawania pytań, dbania o dobrostan klienta, pilnowania jego interesów, a także ćwiczenia argumentacji prawniczej na etapie sporządzania odwołań w przypadku negatywnych decyzji. Z dydaktycznego punktu widzenia stanowi to szczególnie cenny komponent edukacji klinicznej: student uczy się funkcjonowania procedury, komunikacji procesowej, pracy pod presją czasu, a także – co również ważne – uczy się odpowiedzialności za skutki podejmowanych działań.

Przełom po 2022 r.: intensyfikacja zainteresowania i nowe wyzwania interpretacyjne

Sytuacja zaczęła się zmieniać po 2022 r., czyli po wybuchu wojny w Ukrainie. Nie tylko realnie zwiększyło się zainteresowanie prawem migracyjnym i uchodźczym wśród studentów, ale również

³ Sytuacja w Usnarzu Górnym. Raport z Granicy. Amnesty International, <https://www.amnesty.org.pl/usnarz-gorny-raport-z-wizyty/> (dostęp: 9.2.2026 r.).

⁴ <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-24/rosyjski-atak-na-ukraine-24-lutego-godz-900> (dostęp: 9.2.2026 r.).

⁵ <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--aktualne-dane-migracyjne2> (dostęp: 9.2.2026 r.).

⁶ <https://www.gov.pl/web/udsc/urzed-do-spraw-cudzoziemcow> (dostęp: 9.2.2026 r.).

⁷ Art. 33 KPA.

zaczęto wprowadzać nowe rozwiązania prawne, które wymagały pogłębionej analizy. Paradoksalnie uatrakcyjniło to zajęcia w Klinice, gdyż pozwoliło studentom na dokonywanie nowych analiz i interpretacji prawa, zamiast bazowania wyłącznie na istniejących opracowaniach, wyrokach czy decyzjach instytucji. Praca w sekcji przestała być jedynie odtwórczym zbieraniem danych i dopasowywaniem ich do wypracowanych rozwiązań, a zaczęła wiązać się z faktycznym wpływem na kształtowanie nowych interpretacji wprowadzanego prawa. Jednocześnie Polska zaczęła mierzyć się z ogromną falą uchodźców, a co za tym idzie, instytucje wspierające obecne na rynku nie były w stanie zaspokoić wszystkich potrzebujących. W tych warunkach Sekcja ds. uchodźców w Klinice Prawa nabrała nowego zęcia, a poprzez zintensyfikowanie współpracy z podmiotami zewnętrznymi studenci mogli poszerzać swoją wiedzę nie tylko na gruncie prawnym, lecz także praktycznym, pracując z powiększającą się grupą klientów i rozwiązując coraz bardziej skomplikowane sytuacje prawne.

Do Kliniki zaczęło trafiać coraz więcej osób uciekających z Ukrainy, w tym również studentów, którzy rozpoczynali studia na naszym wydziale i mierzyli się z licznymi trudnościami w rozwiązywaniu codziennych sytuacji wymagających znajomości prawa. Jednak po wprowadzeniu ustawy z 12.3.2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa⁸, która dawała bardzo szerokie uprawnienia osobom posiadającym ukraińskie obywatelstwo i wprowadziła dość czytelne ramy ich funkcjonowania, klientów z tej grupy systematycznie zaczęło ubywać. System wsparcia zewnętrznego – w urzędach gminy, ośrodkach pomocy społecznej, urzędach wojewódzkich, a nawet w zakładach ubezpieczenia społecznego – w sposób wystarczający ułatwiał cudzoziemcom nawigowanie wśród nowych przepisów, oferując wsparcie, a także życzliwość i zrozumienie trudnej sytuacji. Wydawało się, że tym sposobem nowa grupa uchodźców nie będzie wymagała dodatkowego wsparcia prawnego w rozwiązywaniu codziennych trudności.

Przedłużająca się wojna w Ukrainie spowodowała jednak systematyczną zmianę w nastrojach społecznych. System, przygotowany do udzielania wsparcia jedynie przez kilka pierwszych miesięcy, załamał się, a osoby, które zdecydowały się wyjechać z Ukrainy w późniejszym okresie niż bezpośrednio po wybuchu wojny, nie miały szansy skorzystać z dodatkowych usług, a także – niestety – często spotykały się ze znacznie mniejszą życzliwością i elastycznością ze strony urzędników. Dodatkowo zaczęły pojawiać się inne problemy u osób, które przebywały w Polsce już od jakiegoś czasu – przykładowo związane z sytuacjami okołorozwodowymi, rodzinnymi, zawodowymi, ale również z zakresu ubezpieczeń społecznych czy prawa karnego. Okazało się, że samo zalegalizowanie pobytu i wsparcie finansowe nie rozwiązuje wszystkich problemów, gdyż życie codzienne jest znacznie bardziej złożone. Dla osób nieznających polskiej kultury prawnej, przepisów i regulacji, a dodatkowo niewładających w sposób wystarczający językiem polskim, wsparcie studenta z Kliniki Prawa mogło stanowić nieocenioną pomoc. Z perspektywy koordynacji pracy w tej sekcji znaczące jest również to, że studenci uczyli się i uczą nie tylko nawigowania wśród przepisów migracyjnych czy uchodźczych, lecz również często są zmuszeni sięgać do innych dziedzin prawa: cywilnego, karnego, ubezpieczeń społecznych czy pomocy socjalnej. Tym samym zdobywają wiedzę o kompleksowości problemów prawnych oraz o metodach skutecznego rozwiązywania spraw, które nie mieszczą się w jednym, wąsko rozumianym reżimie normatywnym.

⁸ Tj. Dz.U. z 2025 r. poz. 337 ze zm.

Zaostrzenie polityki i niepewność regulacyjna: skutki dla decyzji cudzoziemców i pracy kliniki

Niestety zmieniający się klimat społeczny wokół obecności obywateli z Ukrainy w Polsce wpłynął również na kształtowanie się przepisów prawa i polityki migracyjnej. Prowadziło to do systematycznego odbierania wsparcia, mniej korzystnego interpretowania przepisów oraz zaostrzenia rygorów związanych z możliwością legalnego pobytu czy pracy, co w konsekwencji doprowadziło do sytuacji, w której przedłużanie korzystnych rozwiązań oferowanych osobom z Ukrainy stało się pod znakiem zapytania. We wrześniu 2025 r. prezydent Polski ogłosił, że po raz ostatni podpisuje ustawę przedłużającą dotychczasowe wsparcie dla osób z Ukrainy⁹, a przedłużający się proces legislacyjny doprowadził do sytuacji, w której nowe przepisy wydłużające legalność pobytu zostały zaakceptowane dosłownie kilka dni przed terminem, w którym stare traciły ważność. Dla osób zainteresowanych oznaczało to brak stabilności, brak pewności jutra i uzasadnioną obawę przed utratą ciągłości legalnego pobytu.

Wielu z nich – w obawie przed zawetowaniem przez prezydenta ustawy procedowanej w Sejmie – zdecydowało się zrezygnować z dotychczasowej formy ochrony w postaci PESEL UKR i złożyć wnioski o ochronę międzynarodową. Doprowadziło to do sytuacji, w której ta grupa, mając możliwość skorzystania z dedykowanych, korzystniejszych rozwiązań, naraziła się na ich utratę, a także na niepewność związaną z tym, że PESEL UKR był przyznawany zasadniczo automatycznie po zgłoszeniu się do urzędu gminy, podczas gdy w przypadku ochrony międzynarodowej należy wykazać szereg przesłanek, udowodnić prześladowanie lub niebezpieczeństwo dla życia i zdrowia w kraju pochodzenia¹⁰, co – jak się okazało – nie było łatwym zadaniem. W pewnym momencie również Urząd do Spraw Cudzoziemców, chcąc prawdopodobnie chronić się przed napływem ogromnej liczby spraw, wystosował oświadczenie, że co do zasady wnioski o ochronę międzynarodową składane przez obywateli Ukrainy będzie rozpatrywał negatywnie. To dodatkowo zdestabilizowało sytuację osób z Ukrainy, jednocześnie sprawiając, że ponownie do Sekcji ds. uchodźców zaczęły wpływać sprawy już nie tylko związane z prawem migracyjnym czy sytuacją osób podlegających ochronie czasowej na podstawie art. 106 OchrCudzU, ale także takie, które były związane *stricte* z prawem uchodźczym. Ponownie więc sytuacja polityczna zwiększyła zapotrzebowanie na pomoc prawną w tej wąskiej, wyspecjalizowanej dziedzinie prawa.

Od 29.1.2026 r. u prezydenta znajdował się rządowy projekt ustawy o wygaszeniu rozwiązań wynikających z ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (druk Nr 2172)¹¹, którego celem jest ponowne zmniejszenie wsparcia oferowanego osobom uciekającym z terenu Ukrainy przed wojną oraz w dużym zakresie zrównanie ich uprawnień z innymi cudzoziemcami przebywającymi na terytorium Polski. Prezydent podpisał tę ustawę 19.02.2026 r., a poprzednio obowiązujące przepisy wygasły 4.3.2026 r. Można się spodziewać, że w związku z kolejną zmianą sytuacji prawnej osób z Ukrainy przebywających w Polsce, ponownie do Kliniki Prawa zaczną zgłaszać się znacznie więcej klientów pragnących dowiedzieć się, jaka

⁹ Ustawa z 12.9.2025 r. o zmianie niektórych ustaw w celu weryfikacji prawa do świadczeń na rzecz rodziny dla cudzoziemców oraz o warunkach pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2025 r. poz. 1301).

¹⁰ Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie 28.7.1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515) i art. 13 i 15 OchrCudzU.

¹¹ <https://sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=DCD1AD8A157695BAC-1258D850072B3B5> (dostęp: 9.2.2026 r.).

jest ich sytuacja prawna i jakie są możliwości legalizacji pobytu, a odpowiedzi na te pytania będą wymagały ponownej, dogłębnej analizy wprowadzanych przepisów – zarówno przez studentów, koordynatorkę sekcji, jak i wszystkich prawników zajmujących się tym zagadnieniem. W takich warunkach uczestnictwo w pracach Sekcji ds. uchodźców daje niezwykle możliwości nie tylko obserwacji dynamicznie zmieniającego się prawa, lecz także pośredniego wpływu na jego przyszłą interpretację i realną ochronę praw klientów trafiających do Kliniki.

Systematyczne ograniczanie gwarancji ochrony na granicy polsko-białoruskiej

W przypadku przepisów dotyczących ochrony międzynarodowej zawartych w ustawie z 13.6.2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zmiany nie są może tak dynamiczne, jednak od początku kryzysu na granicy polsko-białoruskiej można zaobserwować systematyczne zmniejszanie gwarancji ochrony dla uchodźców korzystających z tego przejścia. Proces ten przebiegał początkowo poprzez wprowadzanie barier w dostępie do ochrony i wsparcia – m.in. poprzez wprowadzenie strefy buforowej na granicy¹², uniemożliwiającej niesienie pomocy osobom przebywającym w lesie przez grupy aktywistów i zaangażowanych prawników – aż do faktycznego zawieszenia prawa do ubiegania się o ochronę międzynarodową, wprowadzonego na okres 60 dni w marcu 2025 r. i systematycznie przedłużanego do dziś¹³. Niejasne brzmienie przepisów, niezycliwa ich interpretacja oraz ogólna negatywna atmosfera kreowana przez część polityków i mediów wobec osób próbujących wnioskować o ochronę w Polsce lub innych państwach europejskich doprowadziły do sytuacji, w której sprawy z zakresu prawa uchodźczego, pochodzące od osób innych narodowości niż ukraińska (i niekiedy białoruska), przestały tak masowo napływać do osób zajmujących się prawem uchodźczym. Nie oznacza to jednak, że sytuacja ta nie ulegnie zmianie, szczególnie że – biorąc pod uwagę sytuację geopolityczną na świecie – Europa może i powinna spodziewać się kolejnych fal migracji. Oznacza to również, że każde państwo Unii Europejskiej będzie potrzebowało coraz większej liczby specjalistów z zakresu prawa migracyjnego i uchodźczego. Biorąc pod uwagę, że system edukacji prawnej powoli dostosowuje się do realiów społecznych, może się okazać, że sekcje ds. uchodźców w klinikach prawa będą jednymi z nielicznych „kolebek” wiedzy w tym zakresie i – kształcąc kolejne, elitarne grono prawników migracyjnych i uchodźczych – realnie przyczynią się do wzmacniania ochrony praw człowieka w kraju. Równoległe mogą zwiększać liczbę osób świadomych wyzwań, z którymi będziemy mierzyć się w nadchodzących dziesięcioleciach, a także osób wrażliwych i rozumiejących, że zjawisko wielokulturowości oraz potrzeba adaptacji do bardziej zdywersyfikowanej struktury społecznej nie są ani fanaberią, ani wyłącznie trudną koniecznością, lecz stanowią realną szansę na tworzenie społeczeństwa otwartego i tolerancyjnego, a także na wspólne dbanie o rozwój gospodarczy i ekonomiczny kraju.

¹² Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 12.6.2024 r. w sprawie wprowadzenia czasowego zakazu przebywania na określonym obszarze w strefie nadgranicznej przyległej do granicy państwowej z Republiką Białorusi (Dz.U. z 2024 r. poz. 861). Do chwili obecnej takich rozporządzeń zostało wydanych 8 (każde na 90 dni).

¹³ Ustawa z 21.2.2025 r. o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2025 r. poz. 389).

Specyfika pracy z cudzoziemcami w Klinice: bariery, metody i odpowiedzialność

Edukacja uniwersytecka podlega obecnie wielu zmianom. Podejmowane są próby dostosowania jej do potrzeb rynku, lecz także do potrzeb samych studentów, którzy chętnie biorą udział w zajęciach praktycznych, dających im realne umiejętności, a nie jedynie teoretyczne podstawy. Od wielu lat jedną z najbardziej praktycznych form edukacji na uniwersytetach jest właśnie edukacja kliniczna. Możliwość pracy z „żywym” klientem, samodzielnego interpretowania przepisów, poszukiwania rozwiązań prawnych odzwierciedlających sytuację faktyczną, analizowania istniejących możliwości prawnych oraz zapadających w podobnych sprawach rozstrzygnięć daje znacznie więcej niż zwykła analiza akt sprawy czy omawianie kazusów prezentowanych na zajęciach. Poczucie odpowiedzialności, zaangażowanie – nierzadko również na poziomie emocjonalnym – oraz umiejętność radzenia sobie z klientami, którzy stanowią wyzwanie, pozwalają zweryfikować się w roli prawnika, a często nawet odpowiedzieć na pytanie, czy jest to zawód, który rzeczywiście chcemy wykonywać w przyszłości.

Praca z cudzoziemcami jest w całym obszarze edukacji klinicznej jedną z najbardziej wymagających. Studenci pracują bowiem nie tylko z konkretnym problemem prawnym, ale borykają się również z barierami językowymi i kulturowymi, które mogą oddziaływać na proces udzielania pomocy prawnej. Doświadczają wielu trudności już od chwili, gdy cudzoziemski klient przekracza próg Kliniki. Czasem niezbędne jest przygotowanie się jeszcze przed spotkaniem: zapoznanie się z kulturą danego kraju, zwyczajami, formami okazywania wzajemnego szacunku, a także ograniczeniami, które mogą utrudniać komunikację. Dodatkowo muszą opanować coraz skuteczniejsze metody komunikacji w sytuacji, gdy język staje się barierą – przykładowo umiejętność korzystania z aplikacji do tłumaczenia i radzenia sobie z ograniczeniami, jakie tego typu kontakt ze sobą niesie. Niekiedy decydują się na nawiązanie kontaktu z osobami wspierającymi ich w zakresie tłumaczenia, poszukując ich wśród znajomych czy nawet na wydziałach lingwistycznych. Ten poziom zaangażowania nie jest zazwyczaj konieczny w pozostałych sekcjach klinicznych.

Studenci uczą się również, że wychowanie w określonej kulturze może mieć wpływ na kwestie z perspektywy prawnika niezwykle istotne: rozumienie pojęć, przestrzeganie terminów, rozpoznawanie wagi poruszanych zagadnień. Student staje się niejako przewodnikiem dla swojego klienta – nie tylko po meandrach prawa, lecz także w zakresie funkcjonowania w społeczeństwie, lepszego zrozumienia obowiązujących norm i zwyczajów, a także ochrony samego siebie przed zjawiskami negatywnymi, które mogą wynikać z trudności komunikacyjnych i kulturowych. Dokładając do tego fakt, że większość spraw, z którymi zgłaszają się cudzoziemcy, mieści się w granicach prawa administracyjnego, sekcja ta daje unikatowe możliwości bycia pełnomocnikiem i reprezentowania interesów klienta przed różnymi instytucjami, co nie jest zazwyczaj możliwe w innych dziedzinach prawa.

Perspektywa globalna: migracje jako trwałe wyzwanie i niska kompetencyjna

Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że kształcenie w zakresie prawa migracyjnego i uchodźczego na WPiA UW pozostaje rozproszone i niesystemowe, co potwierdza przyjętą w artykule hipotezę badawczą. Potwierdza się również hipoteza, że w warunkach nasilonych procesów migracyjnych i rosnącej niestabilności regulacyjnej zapotrzebowanie na prawników posiadających kompetencje migracyjne, uchodźcze, językowe i międzykulturowe

będzie systematycznie wzrastać. Uzasadniona okazuje się zatem teza, że obecny model kształcenia nie odpowiada w pełni współczesnym potrzebom praktyki prawniczej ani wyzwaniom związanym z ochroną praw cudzoziemców. Jednocześnie materiał empiryczny i obserwacje dydaktyczne potwierdzają tezę, że Sekcja ds. uchodźców Kliniki Prawa odgrywa dziś rolę szczególną: nie tylko uzupełnia braki programowe, lecz także przygotowuje studentów do odpowiedzialnej, interdyscyplinarnej pracy w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu społeczno-prawnym. W tym sensie edukacja kliniczna jawi się jako jeden z najważniejszych instrumentów rozwijania specjalistycznych kompetencji w obszarze migracji i uchodźstwa. Ostatecznie artykuł prowadzi do wniosku, że wzmocnienie obecności tych zagadnień w programie studiów prawniczych powinno być traktowane nie jako rozwiązanie fakultatywne, lecz jako odpowiedź na trwałą zmianę rzeczywistości społecznej i prawnej.

Świat przechodzi obecnie bardzo dynamiczne zmiany, a globalne migracje stają się niezaprzeczalnym faktem. Ludzie opuszczają swoje kraje pochodzenia w poszukiwaniu lepszego życia, uciekając przed wojnami i konfliktami zbrojnymi, a także – coraz częściej – przed negatywnymi efektami zmian klimatu. Nigdy wcześniej zmiany te nie były tak widoczne i tak dynamiczne jak teraz. Można przypuszczać, że w przyszłości będziemy potrzebować nie tylko specjalistów od sztucznej inteligencji, lecz także właśnie prawników zajmujących się migracjami i uchodźstwem. Biorąc jednak pod uwagę ogólne trendy w edukacji, jeśli nie ulegną one zmianie, tych drugich będzie prawdopodobnie znacznie mniej, co stworzy niszę na rynku, którą trudno będzie wypełnić. Rozważenie takiej kariery – nie tylko w chwilach kryzysów światowych, ale jako długofalowego procesu edukacyjnego – może w przyszłości ułatwić utrzymanie się na wymagającym rynku pracy, z którym stykają się prawnicy po ukończeniu studiów bądź aplikacji. Dobrym początkiem są oczywiście zajęcia w Sekcji ds. uchodźców w klinikach prawa.

Streszczenie

Tekst omawia brak wyodrębnionego, systemowego kształcenia z prawa migracyjnego i uchodźczego na WPiA Uniwersytetu Warszawskiego. Zagadnienia te pojawiają się jedynie fragmentarycznie w ramach innych zajęć, co sprawia, że studenci nie muszą zdobywać pogłębionej wiedzy z zakresu prawa cudzoziemców i ochrony międzynarodowej. W praktyce jedyną wyraźnie sprofilowaną ścieżką łączącą teorię z działaniem na realnych sprawach pozostaje Sekcja ds. uchodźców w Klinice Prawa.

Autorka wskazuje, że studenci często odczuwają niepewność i brak przygotowania do pracy z klientem, zwłaszcza wobec konieczności samodzielnej interpretacji kluczowych ustaw, co skłania część z nich do wyboru bardziej przewidywalnych sekcji cywilnych lub karnych. Jednocześnie rosnące procesy migracyjne w Polsce oraz zmienność regulacji powodują wzrost zapotrzebowania na wyspecjalizowanych prawników, także z kompetencjami językowymi i międzykulturowymi. Klinika może w tym kontekście kompensować braki programowe i wzmocniać dostęp do pomocy prawnej dla cudzoziemców. Tekst odnosi te wnioski do kryzysu na granicy polsko-białoruskiej od 2021 r. oraz konsekwencji wojny w Ukrainie, podkreślając, że praca kliniczna wymaga interdyscyplinarności, dużej odpowiedzialności i umiejętności działania w warunkach dynamicznych zmian społeczno-prawnych.

Słowa kluczowe: prawo migracyjne, prawo uchodźcze, edukacja kliniczna

Migration and Refugee Components of Education at the Faculty of Law and Administration of the University of Warsaw – Current Status

Summary

The text discusses the lack of a distinct, systematic programme in migration and refugee law at the Faculty of Law and Administration of the University of Warsaw. These issues appear only fragmentarily within other courses, which means that students are not required to acquire in-depth knowledge of the law on foreigners and international protection. In practice, the only clearly profiled pathway combining theory with work with real cases is the Refugee Section of the Legal Clinic.

The author notes that students often feel uncertain and insufficiently prepared for client work, particularly when they must interpret key statutes on their own, which leads some of them to choose more predictable civil or criminal tracks. At the same time, increasing migration trends in Poland and the volatility of regulations increase the demand for specialized lawyers, including those with language and intercultural competencies. In this context, the clinic can compensate for curricular gaps and strengthen access to legal aid for foreigners. The text links these conclusions to the Polish–Belarusian border crisis since 2021 and the consequences of the war in Ukraine, emphasizing that clinical work requires interdisciplinarity, a high level of responsibility, and the ability to operate amid rapidly changing socio-legal conditions.

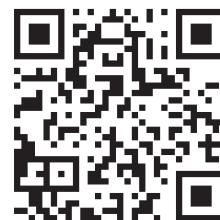
Keywords: migration law, refugee law, clinical legal education

**EDUKACJA
PRAWNICZA**

► Bezpłatne czasopismo „Edukacja Prawnicza”

► Szukaj go na swojej uczelni oraz
w księgarniach prawniczych C.H.Beck

Znajdź swoją
księgarnię C.H.Beck

Weronika Sołkiewicz*

Aneta Borkowicz**

Wybrane problemy prawne dotyczące cudzoziemców – analiza spraw prowadzonych w studenckich poradniach prawnych w Polsce

Wprowadzenie

Zagadnienia migracji i uchodźstwa w Polsce w ostatnim czasie odgrywają coraz większą rolę. Pomimo niejednoznacznych ocen tych zjawisk przez społeczeństwo, decydentów politycznych oraz naukowców ich istnienie i wzrost ich dynamiki jest faktem¹. Można zaryzykować tezę, że obecnie migracja i uchodźstwo są jednymi z ważniejszych zagadnień zarówno w polityce, jak i w badaniach naukowych.

Pomimo tego Polska nie dysponuje odpowiednią polityką migracyjną², przepisy prawa migracyjnego i uchodźczego zawierają liczne niedostatki, a ich stosowanie od lat budzi, delikatnie mówiąc, liczne wątpliwości. Im więcej cudzoziemców w Polsce oraz im więcej niedostatków i luk w prawie oraz praktyce jego stosowania, tym większe jest zapotrzebowanie na odpowiednio wykwalifikowanych prawników, w tym adwokatów i radców prawnych³.

W związku z powyższym wydaje się, że prawnicy będą mieli w przyszłości coraz więcej klientów będących cudzoziemcami. W pewnym momencie również w klinikach prawa odnotowano wzrost liczby spraw cudzoziemskich. W dużej mierze miało to związek z sytuacją w państwach sąsiadujących z Polską na wschodzie (kryzys humanitarny na granicy polsko-białoruskiej, stan przestrzegania praw człowieka na Białorusi, wojna w Ukrainie). Wydaje się przy tym,

że wobec problemów NGO-sów z finansowaniem⁴, kliniki prawa, przy odpowiednim zaangażowaniu i pomyśle, mogłyby podjąć się prowadzenia większej liczby spraw cudzoziemskich⁵.

Dostrzeżenie rosnącego znaczenia spraw dotyczących cudzoziemców i uświadomienie tego studentom wydziałów prawa jest istotne również dlatego, że obserwuje się znaczący wzrost liczby profesjonalnych prawników i silną konkurencję. Niezbędne jest zatem szukanie nisz i gałęzi prawa, w których brakuje odpowiednio przygotowanych specjalistów. W związku z powyższym istnieje konieczność zwiększenia świadomości przyszłych prawników – członków studenckich poradni prawnych oraz zwiększenia roli nauczania prawa migracyjnego i uchodźczego w nauczaniu klinicznym.

Typowe sprawy, z jakimi zwracają się cudzoziemcy⁶

Coraz częściej do studenckich poradni prawnych o pomoc zwracają się cudzoziemcy z problemami prawnymi, z którymi sami nie potrafią sobie poradzić z uwagi na bariery językowe i brak znajomości prawa polskiego, z drugiej zaś strony z uwagi na brak funduszy na profesjonalną pomoc prawną. Dlatego istotna jest znajomość języków obcych przez studentów.

Sprawy, z którymi zwracają się cudzoziemcy do klinik prawa, można podzielić na dwie kategorie:

- 1) sprawy dotyczące zarówno cudzoziemców, jak i obywateli polskich,
- 2) sprawy typowe wyłącznie dla cudzoziemców.

Pierwsza kategoria spraw to wszystkie sprawy, z którymi zwracają się klienci poradni. Powoduje to, że w zasadzie każda sekcja może zajmować się sprawami cudzoziemskimi. Druga kategoria obejmuje sprawy typowe wyłącznie dla cudzoziemców, które nie mogą do-

* Adwokat, magister. Ukończyła Szkołę Doktorską Uniwersytetu w Białymstoku. Od 2018 r. związana ze Studencką Poradnią Prawną – Pracownią Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Adwokat wpisany na listę adwokatów Izby Adwokackiej w Warszawie. Zawodowo zajmuje się pomocą prawną cudzoziemcom, osobom małoletnim, a także prawem rodzinnym. ORCID: 0000-0002-7590-2223.

** Adwokat, magister. Adwokat wpisany na listę adwokatów Izby Adwokackiej w Warszawie. W latach 2016-2019 związana z uniwersytecką Poradnią Prawną Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. Na co dzień zajmuje się ochroną danych osobowych, prawem cywilnym oraz gospodarczym. ORCID: 0009-0009-0524-7305.

¹ P. Strzelecki, S. Kluza, Polska polityka migracyjna. Uwarunkowania i rekomendacje, Warszawa 2024, s. 17. Jak wskazują autorzy, od 2015 r. obserwowane jest co roku dodatnie saldo migracji, co do tej pory nie było spotykane w historii Polski.

² M.in. S. Kluza, Wyzwania polskiej polityki migracyjnej, <https://gazeta.sgh.waw.pl/meritum/wyzwania-polskiej-polityki-migracyjnej> (dostęp: 28.11.2025 r.).

³ Na realny problem związany z nieuczciwymi pośrednikami zwraca uwagę Urząd ds. Cudzoziemców, Ostrzeżenie przed nieuczciwymi pośrednikami, <https://www.gov.pl/web/udsc/ostrezenie-przed-nieuczciwymi-posrednikami> (dostęp: 19.11.2025 r.).

⁴ Z. Lutkiewicz, R. Rzeplińska, S. Rębowski, Jak wstrzymanie amerykańskiej pomocy zagranicznej wpływa na działania organizacji społecznych w Polsce?, <https://publicystyka.ngo.pl/jak-wstrzymanie-amerykanskiej-pomocy-zagranicznej-wplywa-na-dzialania-organizacji-spoecznych-w-polsce> (dostęp: 28.11.2025 r.).

⁵ Trafianie opisuje to m.in. M. Dziewanowska w artykule pt. „Sekcja ds. uchodźców w dobie kryzysu migracyjnego. Szanse, wyzwania i zagrożenia”, KLINIKA – Czasopismo Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych, Nr 37–38 2024, s. 12–16.

⁶ Doświadczenia własne z pracy w Klinice Prawa. Część z najczęściej pojawiających się problemów została omówiona w publikacji: D. Pudzianowska (red.), Status cudzoziemca w Polsce wobec współczesnych wyzwań międzynarodowych, Warszawa 2016.

tyczyć obywateli polskich, np. dotyczące legalizacji pobytu, statusu UKR, Karty Polaka, obywatelstwa polskiego czy ochrony międzynarodowej.

Ochrona międzynarodowa – obecne problemy

Obecnie największym problemem dotyczącym ochrony międzynarodowej jest zawieszenie prawa do azylu⁷, ale z takimi sprawami do klinik prawa nie zwracają się cudzoziemcy. Są to sprawy na tyle specyficzne, najczęściej dotyczące cudzoziemców znajdujących się na granicy polsko-białoruskiej, często w lesie, ewentualnie w ośrodkach strzeżonych, że w zasadzie niemożliwy jest kontakt cudzoziemca z klinikami prawa.

Od dnia wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie wzrosła liczba wniosków obywateli Ukrainy dotyczących udzielenia ochrony międzynarodowej (w 2021 – 261 wniosków, 2022 – 1778, 2023 – 1770, 2024 – 7010, 2025 – według stanu na 1.10.2025 r. – 6200)⁸. Jak wskazuje Urząd do Spraw Cudzoziemców, „od połowy 2023 r. zauważalny jest znaczący wzrost liczby składanych wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej przez obywateli Ukrainy, zwłaszcza mężczyzn”⁹. Obecnie część obywateli Ukrainy zwraca się z prośbą o pomoc do klinik prawa (wykres Nr 1).

Początkowo sprawy dotyczące udzielenia ochrony międzynarodowej obywatelom Ukrainy były w zasadzie bezproblemowe. Z Raportu na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na 31.3.2025 r.) wynika, że od momentu wybuchu pełnoskalowej wojny w 2022 r. do 31.3.2025 r. znaczną większość wniosków składanych przez obywateli Ukrainy o udzielenie ochrony międzynarodowej Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców rozpatrywał pozytywnie (najczęściej była wydawana decyzja dotycząca udzielenia ochrony uzupełniającej)¹⁰ (wykres Nr 2).

Jednak już w Raporcie na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na 1.7.2025 r.) dostrzegalna jest tendencja do zmiany rozstrzy-

gnięć dotyczących wydawanych decyzji w sprawach o udzielenie ochrony międzynarodowej obywatelom Ukrainy – wydawanych jest coraz więcej decyzji o odmowie udzielenia ochrony międzynarodowej (odmowa nadania statusu uchodźcy oraz odmowa udzielenia ochrony międzynarodowej)¹¹. Łączy się to z informacją opublikowaną 10.3.2025 r. przez Urząd do Spraw Cudzoziemców „Postępowania ws. ochrony międzynarodowej dotyczące obywateli Ukrainy”, w której wskazał, że „Analiza informacji dotyczących terytorium Ukrainy prowadzi do wniosku, że część jej obwodów jest dobrze zabezpieczona przed skutkami wojny, działają wszystkie służby publiczne, dobrze rozwinięte są usługi i handel, prawidłowo działa transport, istnieje wolność przemieszczania się i osiedlania w wybranych przez obywateli tego państwa miejscach”¹² (wykres Nr 3).

W okresie od raportu Urzędu do Spraw Cudzoziemców przedstawiającego stan na 1.7.2025 r. do raportu Urzędu do Spraw Cudzoziemców przedstawiającego stan na 1.10.2025 r. nie została wydana ani jedna decyzja w sprawie o udzielenie ochrony międzynarodowej, zapadły natomiast 842 decyzje negatywne oraz 359 decyzji o umorzeniu postępowania (wykres Nr 4).

Należy przy tym wziąć pod uwagę możliwość odwołania od decyzji Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców do Rady do Spraw Uchodźców, a następnie wniesienia skargi do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie i Naczelnego Sądu Administracyjnego, jednak na ten moment już same rozstrzygnięcia Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców pokazują pewną tendencję oraz to, że najpewniej coraz więcej obywateli Ukrainy będzie potrzebowało pomocy prawnej.

Biorąc pod uwagę liczbę złożonych wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej przez obywateli Ukrainy, ograniczone możliwości pomocowe organizacji pozarządowych oraz coraz więcej decyzji negatywnych wydawanych przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, istnieje szansa na rozwój studenckich klinik prawa w tym zakresie.

⁷ Art. 33a–33c OchrCudzU.

⁸ Urząd do Spraw Cudzoziemców, Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na 1.10.2025 r.) (dostęp: 19.11.2025 r.).

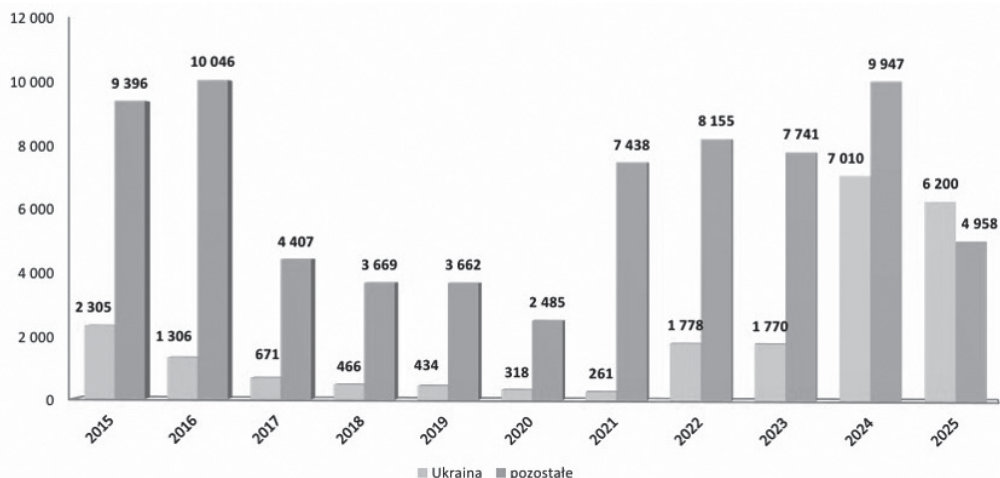
⁹ Postępowania ws. ochrony międzynarodowej dotyczące obywateli Ukrainy, <https://www.gov.pl/web/udsc/postepowania-ws-ochrony-miedzynarodowej-dotyczace-obywateli-ukrainy> (dostęp: 23.11.2025 r.).

¹⁰ Urząd do Spraw Cudzoziemców, Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na 1.3.2025 r.) (dostęp: 19.11.2025 r.).

¹¹ Urząd do Spraw Cudzoziemców, Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na 1.7.2025 r.) (dostęp: 19.11.2025 r.).

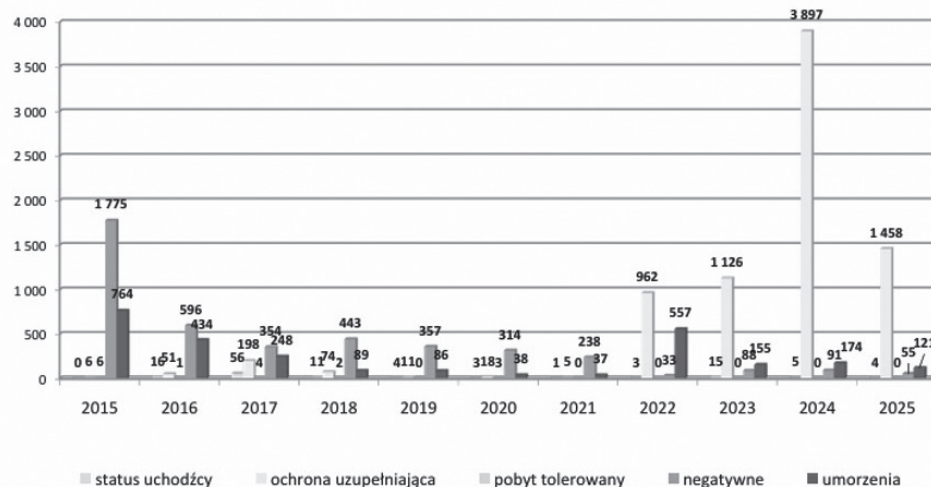
¹² Postępowania ws. ochrony międzynarodowej dotyczące obywateli Ukrainy, <https://www.gov.pl/web/udsc/postepowania-ws-ochrony-miedzynarodowej-dotyczace-obywateli-ukrainy> (dostęp: 21.11.2025 r.).

Wykres Nr 1. Liczba składanych wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej

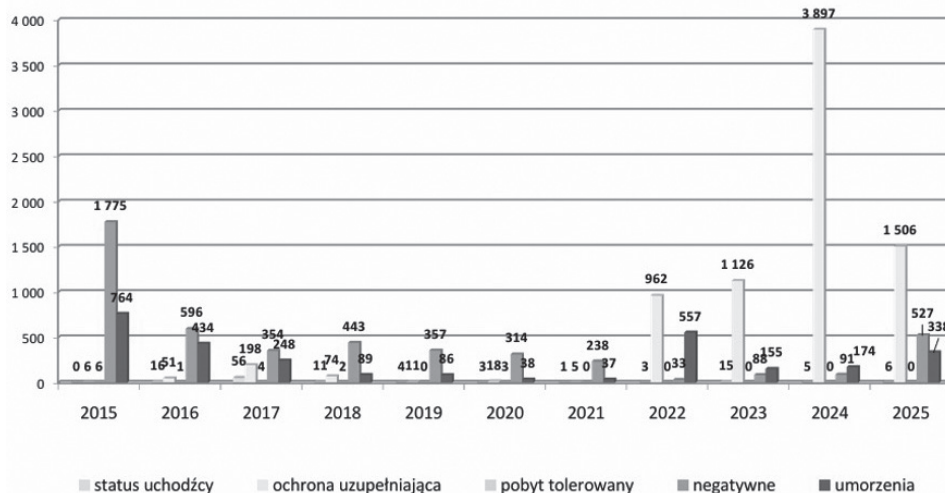
Źródło: Urząd do Spraw Cudzoziemców, Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na 1.10.2025 r.), dostęp: 19.11.2025 r.

Wykres Nr 2. Decyzje Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców w latach 2015–2025 wg stanu na 31.3.2025 r.

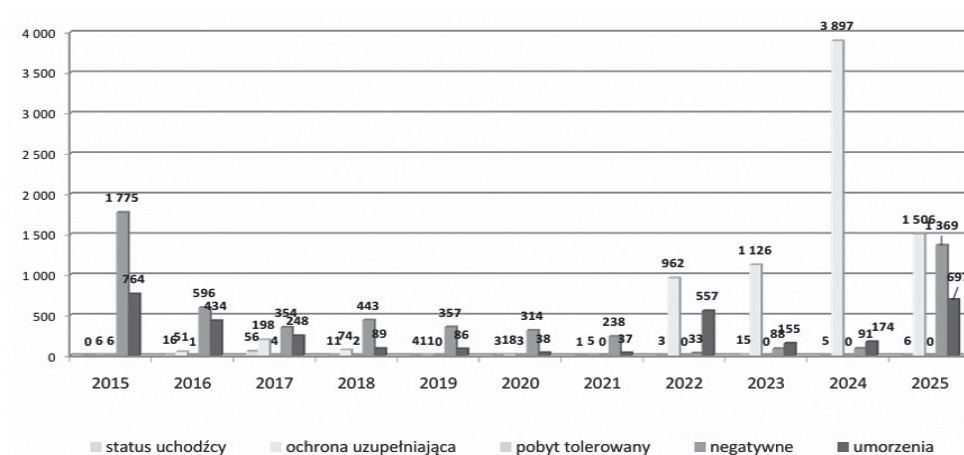
Źródło: Urząd do Spraw Cudzoziemców, Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na 31.3.2025 r.)

Wykres Nr 3. Decyzje Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców w latach 2015–2025 wg stanu na 1.7.2025 r.

Źródło: Urząd do Spraw Cudzoziemców, Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na 1.7.2025 r.)

Wykres Nr 4. Decyzje Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców w latach 2015–2025 wg stanu na 1.10.2025 r.

Źródło: Urząd do Spraw Cudzoziemców, Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na 1.10.2025 r.)

Pobyt ze względów humanitarnych

Zgodnie z art. 356 ust. 1 CudzU, w przypadku gdy w postępowaniu w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu wyjdzie na jaw okoliczność, o której mowa w:

- 1) art. 348 CudzU (przesłanki udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych) – w decyzji odmawiającej zobowiązania do powrotu udziela się zgody na pobyt ze względów humanitarnych, chyba że zachodzi jedna z okoliczności, z powodu których odmawia się udzielenia tej zgody (wskazane w art. 349 CudzU);
- 2) art. 351 pkt 1 CudzU (przesłanki dotyczące udzielenia zgody na pobyt tolerowany) – w decyzji odmawiającej zobowiązania do powrotu i odmawiającej udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych udziela się zgody na pobyt tolerowany.

Ponadto w przypadku wyjścia na jaw okoliczności, o której mowa w art. 348 lub art. 351 pkt 1 lub 2 CudzU, po wydaniu ostatecznej decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu – z urzędu wszczynają się odrębne postępowanie (art. 356 ust. 2 pkt 1 CudzU). Przepis ten ma stanowić gwarancję, że cudzoziemcowi może zostać udzielona ochrona nawet po zakończeniu postępowania w przedmiocie zobowiązania do powrotu, o ile spełnione zostaną przesłanki określone w art. 348 CudzU i wyjdą na jaw dopiero w tym czasie. Sądy zauważają wprawdzie, że ustawodawca ukształtował powyższe postępowanie jako „wszczynane z urzędu”, jednakże nie można przyjąć, że osoba uprawniona nie może skutecznie domagać się wszczęcia postępowania w tym trybie. Stąd dla zapewnienia gwarancji ochrony praw przewidzianej m.in. przepisami dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/32/UE z 26.6.2013 r. w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej¹³ art. 356 ust. 2 pkt 1 ustawy o cudzoziemcach winien być wykładany w taki sposób, że „właściwy organ ma obowiązek wszcząć postępowanie o udzielenie zgody na pobyt ze względów humanitarnych także wówczas, gdy to cudzoziemiec wystąpi z żądaniem jego wszczęcia i powoła się na nowe okoliczności, o których mowa w tym przepisie”¹⁴, a zatem cudzoziemiec ma realną możliwość skutecznego żądania wszczęcia postępowania w oparciu o art. 356 ust. 2 pkt 1 CudzU¹⁵.

Pomimo tego nadal zdarzają się sytuacje, w których Straż Graniczna odmawia cudzoziemcom wszczęcia procedury udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych na wniosek cudzoziemca, twierdząc przede wszystkim, że to postępowanie nie może być wszczęte na wniosek cudzoziemca.

Problemy z procedurą w sprawie udzielania zgody na pobyt ze względów humanitarnych stały się również przedmiotem interwencji Zastępcy Rzecznika Praw Dziecka, który zauważył brak wnikliwego badania przez organy okoliczności związanych z integracją małoletnich ze społecznością polską i państwem polskim.

Zastępca Rzecznika Praw Dziecka zwrócił uwagę na problemy z niewykonywaniem przez lata decyzji o zobowiązaniu rodzin cudzoziemskich do powrotu w związku z nieudzieleniem im ochrony międzynarodowej w Polsce, a tym samym kontynuowaniem procesu integracji ze społeczeństwem polskim poprzez uczęszczanie do szkoły oraz naukę języka i kultury polskiej przez cały okres oczekiwania na zakończenie procedury. Zdaniem Zastępcy Rzecznika Praw Dziecka powinno się brać pod uwagę stopień związania

z Polską, integrację z polską społecznością i ponownie rozważyć kwestię udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych¹⁶.

Inne możliwości legalnego pobytu w Polsce

Poza wyżej wskazanymi formami legalnego pobytu w Polsce cudzoziemcy w naszym kraju mogą uzyskać zezwolenia na pobyt czasowy bądź stały. Z doświadczeń własnych wynika, że do Kliniki Prawa w Białymstoku od 2018 r. nie trafiła żadna taka sprawa. Jednak wydaje się, że zarówno poprzez odpowiednie informowanie cudzoziemców o działalności klinik prawa w tym zakresie, jak i odpowiednie przygotowanie studentów do pomocy w wypełnianiu wniosków o udzielenie zezwoleń na pobyt, możliwy byłby również rozwój studentów w tym kierunku. Szczególnie przyszłościowe wydaje się przygotowanie studentów do wypełniania formularzy i przygotowywania niezbędnych dokumentów do uzyskania przez cudzoziemca zezwolenia na pobyt czasowy i pracę¹⁷ oraz ewentualnie sporządzania wzorów odwołań od decyzji dotyczących braku zgody na pracę w Polsce. Ostatnie zmiany w zakresie m.in.: nowego wzoru wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy¹⁸, cyfryzacji procedur dotyczących legalizacji pobytów¹⁹, pracy²⁰, planowane zmiany dotyczące legalności pobytu obywateli Ukrainy²¹, czynią problematykę legalizacji pobytu w Polsce przez cudzoziemców jeszcze bardziej aktualną.

Problemy cudzoziemców związane z uzyskaniem dokumentów

Wydawałoby się, że sama legalizacja pobytu w Polsce przez cudzoziemca jest najtrudniejsza. Jednak okazuje się, że uzyskanie dokumentów wydawanych cudzoziemcom również przysparza problemów, czasem nawet większych niż te związane z legalizacją pobytu. Obecnie najczęściej pojawiające się problemy dotyczące wydawania dokumentów dla cudzoziemców to²²: brak terminowego załatwiania spraw oraz trudności w wydawaniu polskiego dokumentu podróży.

Pierwszy z problemów dotyczy braku terminowego wydawania dokumentów. Przepisy ustawy o cudzoziemcach nie wskazują, w jakim terminie powinien zostać wydany polski dokument podróży, jednak nie oznacza to, że czynność taka nie podlega żadnym

¹⁶ Pobyt humanitarny w Polsce. Apel Zastępcy RPD o systemową analizę spraw małoletnich cudzoziemców, <https://brpd.gov.pl/2024/07/18/pobyt-humanitarny-w-polsce-apel-zastepcy-rpd-o-systemowa-analize-spraw-maloletnich-cudzoziemcow/> (dostęp: 28.11.2025 r.).

¹⁷ M. Kumela-Romańska, Administracyjnoprawny status cudzoziemca w Polsce, Warszawa 2017, s. 223 i n.; *taż*, Ustawa o cudzoziemcach. Komentarz, 2025, e-Lex; P. Majka, M. Rydzewska, I. Wieleba, Zatrudnianie cudzoziemców. Aspekty prawne, pracownicze i podatkowe. Ze szczególnym uwzględnieniem obywateli Ukrainy, Warszawa 2022, s. 76–77.

¹⁸ Urząd do Spraw Cudzoziemców, Nowy wzór wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy, https://www.mos.cudzoziemcy.gov.pl/aktualnosci/komunikat_7 (dostęp: 6.1.2025 r.).

¹⁹ Urząd do Spraw Cudzoziemców, Nowelizacja ustawy o cudzoziemcach z podpisem prezydenta, <https://www.gov.pl/web/udsc/novelizacja-ustawy-o-cudzoziemcach-z-podpisem-prezydenta> (dostęp: 6.1.2026 r.). Zmiany te budzą pewne wątpliwości, bowiem nie każdy cudzoziemiec ma odpowiednio umiejętności cyfrowe. Krytycznie m.in. RPO: Składanie przez cudzoziemców wniosków pobytowych wyłącznie przez Internet. Opinia Rzecznika, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-cudzoziemcy-wnioski-pobytowe-internet-mswia> (dostęp: 6.1.2025 r.).

²⁰ Zmiany wprowadzone w związku z wejściem w życie ustawy z 20.3.2025 r. o warunkach dopuszczalności powierzenia pracy cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2025 r. poz. 621 ze zm.). Szerzej na ten temat m.in. I. Florczak (red.), Zatrudnianie cudzoziemców. Nowe przepisy. Obowiązki pracodawców. Rozwiązania praktyczne, 2025.

²¹ Projekt ustawy o wygaszeniu rozwiązań wynikających z ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz o zmianie niektórych ustaw, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12405609/katalog/13178139> (dostęp: 6.1.2025 r.).

²² Doświadczenia własne z pracy w Klinice Prawa.

¹³ Dz.Urz. UE L Nr 180, s. 60.

¹⁴ Wyr. NSA z 7.06.2022 r., sygn. akt II OSK 2500/21, Legalis. Podobnie m.in.: wyr. NSA z 22.02.2023 r., sygn. akt II OSK 1640/22, Legalis; wyr. WSA w Białymstoku z 23.7.2025 r., sygn. akt II SAB/Bk 38/25, Legalis.

¹⁵ Wyr. NSA z 7.6.2022 r., II OSK 2502/21, Legalis.

ramom czasowym. Działanie organu administracji publicznej bez zbędnej zwłoki stanowi bowiem elementarny standard w demokratycznym państwie prawnym (art. 2 Konstytucji RP). Wskazują na to wprost regulacje Kodeksu postępowania administracyjnego, w których przyjęto zasadę, według której organy mają działać „bez zbędnej zwłoki” (art. 35 § 1 KPA). Z art. 12 § 1 KPA wynika zaś powinność podejmowania przez organy administracji publicznej działania wnikliwego i szybkiego. Według § 2 tego przepisu sprawy, które nie wymagają zbierania dowodów, informacji lub wyjaśnień, powinny być załatwione niezwłocznie. Przepisy ustawy o cudzoziemcach nie określają terminów rozpatrzenia wniosków o wydanie dokumentów, należy w tym zakresie przyjąć terminy ogólne dla załatwienia sprawy, wynikające z przepisów KPA²³.

W sprawach, z którymi zgłaszają się klienci, pojawiają się problemy z terminowym załatwieniem sprawy – czasem terminy te są przekraczane znacznie (bądź rażąco). Organy powołują się przede wszystkim na braki kadrowe i duży napływ spraw. Jednakże, jak wielokrotnie wskazywały sądy, braki kadrowe oraz duży napływ spraw do organu wymagających ich załatwienia w drodze decyzji administracyjnej nie stanowią usprawiedliwionego uzasadnienia zwłoki w rozpoznaniu sprawy administracyjnej. Okoliczności te wiążą się z niedochowaniem przez organ należytej staranności w zabezpieczeniu dostatecznej obsady kadrowej zapewniającej terminowe załatwienie spraw administracyjnych i odpowiedniego zorganizowania postępowania administracyjnego, obejmującego również egzekwowanie od pracowników obowiązków w takim okresie, aby wydanie decyzji kończącej postępowanie prowadzone przez organ nastąpiło w rozsądnym terminie²⁴. Usprawiedliwienia dla braku procedowania nie stanowią podnoszone przez organ okoliczności, że liczba wniosków o różnego rodzaju zezwolenia dla cudzoziemców jest bardzo duża, zaś obsada kadrowa niewystarczająca. „Właściwa organizacja zadań i zapewnienie odpowiedniej kadry należy bowiem do zadań publicznych, które nie mogą być realizowane ze szkodą dla jednostki”²⁵.

Kolejny problem dotyczy wydawania polskiego dokumentu podróży. Zgodnie z art. 252 CudzU polski dokument podróży dla cudzoziemca wydaje się cudzoziemcowi, który utracił swój dokument podróży albo którego dokument podróży uległ zniszczeniu bądź utracił ważność, a nie jest możliwe otrzymanie przez cudzoziemca nowego dokumentu podróży, gdy cudzoziemcowi udzielono: 1) zezwolenia na pobyt stały; 2) zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE; 2a) zezwolenia na pobyt czasowy, o którym mowa w art. 186 ust. 1 pkt 9 CudzU; 3) ochrony uzupełniającej; 4) zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

W przypadku odmowy wydania polskiego dokumentu podróży organy podnoszą m.in., że art. 252 CudzU nie przewiduje możliwości wydania polskiego dokumentu podróży dla cudzoziemca, który nie posiadał dotąd dokumentu podróży. Przyjęto zatem, że dziecko cudzoziemskie (niebędące obywatelem Białorusi²⁶), które urodziło się poza krajem pochodzenia i które nie uzyskało dokumentu podróży swojego kraju pochodzenia (nawet w przypadku, gdy niemożliwość uzyskania dokumentu podróży wydanego przez kraj pochodzenia ma charakter trwały i niezależny od woli cudzoziemca), nie może uzyskać polskiego dokumentu podróży. Zdaniem autora przepis ten stanowi nieprawidłową implementację art. 25 ust. 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z 13.12.2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw

trzech lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony²⁷. Zgodnie z nim państwa członkowskie wydają beneficjentom ochrony uzupełniającej, którzy nie są w stanie otrzymać paszportu państwa, którego są obywatelami, dokumenty umożliwiające im podróżowanie poza terytorium tych państw członkowskich, o ile nie sprzeciwiają się temu ważne względy bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego.

Podsumowanie

Istnieje szeroki wachlarz problemów prawnych, z jakimi zgłaszają się cudzoziemcy do klinik prawa (są to sprawy dotyczące zarówno cudzoziemców, jak i obywateli polskich, a także sprawy typowe wyłącznie dla cudzoziemców).

Wskazane w artykule problemy mają charakter jedynie sygnały i pokazują różnorodność spraw zgłaszanych przez klientów. Należy przy tym podkreślić, że z uwagi m.in. na luki prawne, braki kadrowe w organach, często ich rozwiązanie jest trudne lub wręcz niemożliwe (m.in. w przypadku decyzji negatywnych Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców w sprawach dotyczących ochrony międzynarodowej dla obywateli Ukrainy).

W związku z rosnącą liczbą cudzoziemców w Polsce oraz licznymi niedostatkami prawnymi w procedurach dotyczących cudzoziemców coraz większe okazuje się zapotrzebowanie na odpowiednio wykwalifikowanych prawników, w tym adwokatów i radców prawnych. Ważne jest zatem, aby w klinikach prawa w odpowiedni sposób edukować i przygotowywać studentów prawa do prowadzenia spraw dotyczących cudzoziemców. Niezwykle ważne przy tym jest, by rozwijać i doskonalić model edukacji klinicznej w tym obszarze nie tylko pod kątem przygotowania prawnego studentów, ale także ich uwrażliwienia kulturowego.

Streszczenie

Celem artykułu jest próba przeanalizowania wybranych problemów prawnych cudzoziemców, którzy są klientami studenckich poradni prawnych (klinik prawa) w Polsce, oraz podkreślenia rosnącej roli nauczania prawa migracyjnego i uchodźczego w edukacji klinicznej. Autorzy wychodzą z założenia, że w związku z dynamiką zjawisk migracyjnych i uchodźczych oraz licznymi niedostatkami i lukami w polskim prawie i praktyce jego stosowania istnieje wzrost zapotrzebowania na wykwalifikowanych prawników w tej dziedzinie. Wśród głównych problemów poruszanych w tekście znajdują się: rosnąca liczba spraw o ochronę międzynarodową składanych przez obywateli Ukrainy oraz coraz większa liczba decyzji negatywnych w tych postępowaniach, co wskazuje na potrzebę pomocy prawnej. Inne kluczowe zagadnienia to problemy proceduralne dotyczące pobytu ze względów humanitarnych (w tym odmawianie wszczęcia postępowania na wniosek cudzoziemca oraz brak wnikliwego badania integracji małoletnich z polskim społeczeństwem) oraz trudności związane z uzyskaniem dokumentów dla cudzoziemców, takie jak przekraczanie terminów załatwienia spraw przez organy z powodu braków kadrowych i dużego wpływu spraw, a także problemy związane z uzyskaniem polskiego dokumentu podróży.

Słowa kluczowe: cudzoziemcy, kliniki prawa, prawo migracyjne, ochrona międzynarodowa

²³ Wyr. WSA w Gdańsku z 10.1.2025 r., III SAB/Gd 388/24, Legalis.

²⁴ Wyr. WSA we Wrocławiu z 18.6.2025 r., II SAB/Wr 394/25, Legalis.

²⁵ Wyr. WSA w Gdańsku z 10.1.2025 r., III SAB/Gd 388/24, Legalis.

²⁶ Pewne odmienności w art. 252a CudzU.

²⁷ Dz.Urz. UE L Nr 337, s. 9.

Selected Legal Issues Concerning Foreign Nationals: An Analysis of Cases Handled by Student Legal Clinics in Poland

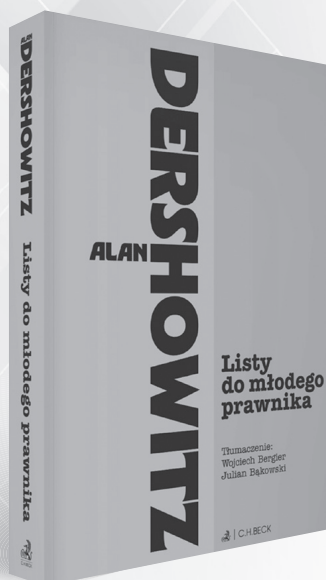
Summary

The aim of this article is to analyse selected legal issues faced by foreigners who are clients of Student Legal Clinics (law clinics) in Poland, and to highlight the growing role of teaching migration and refugee law in clinical education. The authors assume that due to the dynamics of migration and the refugee phenomenon, numerous shortcomings and gaps in Polish law and its application, there is a growing demand for qualified lawyers in this field. The main issues addressed in the text are as follows: the growing number of applications for international protection submitted by Ukrainian, which citizens in these proceedings, indicates

a need for legal assistance and procedural problems concerning residence on humanitarian grounds. This includes the refusal to initiate proceedings at the request of a foreigner and the lack of thorough examination of the integration of minors with Polish society; difficulties in obtaining documents for foreigners, such as authorities exceeding deadlines for processing cases due to staff shortages and a heavy caseload as well as problems related to obtaining a Polish travel document. The authors conclude that there is an urgent need to develop and improve the clinical education model in the area of immigration law to adequately prepare students to handle cases involving foreign clients and fill an existing market niche.

Keywords: Foreigners, Legal clinics, Migration law, International protection

Uniwersalne rady dla każdego (nie tylko) młodego prawnika!

Trzydzieści siedem listów wypełnionych nieoczywistymi wskazówkami od Alana Dershowitza, amerykańskiego prawnika-legendy.

Dershowitz obnaża miękkość systemu wymiaru sprawiedliwości, pokazuje, jak trwałym szwem hipokryzji jest ten system połączony: akademicy, sędziowie, adwokaci, prokuratorzy, politycy, biznesmeni. Nie jest to jednak opowieść frustrata, ale jasny przekaz do tytułowego „młodego prawnika”. Listy pisane sine ira et studio, w których nadawca, profesor Dershowitz, analizuje pułapki zawodu.

mec. Wojciech Bergier

Listy do młodego prawnika Alana Dershowitza traktuję jak prawniczą biblię, zaglądam do niej każdego dnia przed snem.

mec. Jacek Dubois

Dowiedz się więcej: ksiegarnia.beck.pl | 81 46 13 300

Krzysztofa
Gąsiorowska*

Maria Wnęk**

Zakres odpowiedzialności za naruszenie zasady *non-refoulement* przez mechanizmy eksternalizacji granic Unii Europejskiej

Wprowadzenie

Unia Europejska (UE) mierzy się z narastającymi wyzwaniami dotyczącymi zarządzania przepływami migracyjnymi i ochroną zewnętrznych granic. Zmieniające się realia, zwłaszcza po kryzysie humanitarnym w 2015 r., i rosnąca presja polityczna UE przyjęła coraz częściej stosowane podejście określane mianem eksternalizacji kontroli granic¹. Eksternalizacja granic to zjawisko definiowane jako przeniesienie lub delegowanie odpowiedzialności za kontrolę migracji z terytorium Unii Europejskiej do państw trzecich². Podejście to budzi wątpliwości dotyczące odpowiedzialności proceduralnej i materialnej UE i jej państw członkowskich wynikających z prawa międzynarodowego i unijnego.

Tekst dotyczy odpowiedzialności prawnej UE oraz jej państw członkowskich, wynikającej z naruszenia zasady *non-refoulement* w odniesieniu do praktyk eksternalizacyjnych. Zasada *non-refoulement* ma charakter peremptoryjny, a jej stosowanie nie jest ograniczone terytorialnie³. Eksternalizacja kontroli granic systemowo zwiększa ryzyko naruszenia *non-refoulement*, przesuwając wykonywanie kontroli poza formalne granice UE, lecz nie wyłącza prawnej odpowiedzialności za skutki tych działań.

Znaczenie tych zagadnień wykracza poza wymiar czysto teoretyczny, ujawniając się szczególnie wyraźnie na poziomie praktyki prawniczej, w tym w ramach klinicznego modelu kształcenia. Praca w Klinice Prawa konfrontuje studentów z rzeczywistym funkcjonowaniem procedur azytowych oraz z konsekwencjami decyzji podejmowanych w zmieniającym się krajobrazie politycznym. Zrozumienie nie tylko litery obowiązującego prawa, lecz także politycznych

i społecznych tendencji, które wpływają na jego kształtowanie i stosowanie, stanowi istotny element przygotowania do pracy z osobami znajdującymi się w szczególnie wrażliwej sytuacji.

Studia prawnicze obejmują szeroki zakres przedmiotów, w których poruszana jest problematyka artykułu, m.in. prawa człowieka i obywatela czy prawo międzynarodowe publiczne. Zasada *non-refoulement* jest jednak omawiana marginalnie w toku studiów. Równocześnie zrozumienie jej stanowi podstawę zajęć w sekcjach Kliniki, takich jak Sekcja ds. uchodźców, a także ważne uzupełnienie materiału w sekcjach, takich jak Sekcja sądownictwa międzynarodowego. Artykuł wypełnia więc lukę pomiędzy formalnym programem studiów a praktycznymi potrzebami praktykujących w Klinice studentów.

Określenie rzeczywistego zakresu odpowiedzialności za naruszenia zasady *non-refoulement* w dobie eksternalizacji wymaga jednak wyjścia poza ramy wyłącznie teoretycznych rozważań prawnych. Artykuł wskazuje, że rzetelna ocena działań UE oraz jej państw członkowskich wymaga równoczesnego uwzględnienia ewolucji standardów jurysdykcji eksterytorialnej w orzecznictwie międzynarodowym oraz faktycznego wpływu unijnych mechanizmów finansowo-operacyjnych na działania państw trzecich.

Naszym celem jest wykazanie, że mechanizmy eksternalizacji granic nie zdejmują z UE i państw członkowskich ciężaru odpowiedzialności prawnej. Analiza kluczowych aktów prawa unijnego i międzynarodowego, pogłębiona przykładami mechanizmów eksternalizacji, orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości UE pozwala ustalić i zdefiniować granice odpowiedzialności państw poza ich terytorium. Wyniki tej analizy prowadzą nas do wniosku, że obecna architektura prawna UE tworzy tzw. lukę w rozliczalności (*accountability gap*), gdzie dynamiczny wzrost uprawnień operacyjnych agencji Frontex nie został zrównoważony adekwatnymi mechanizmami kontroli sądowej i proceduralnej.

Pierwsza część artykułu poświęcona jest ramom normatywnym stosowania zasady *non-refoulement* oraz ewolucji jej interpretacji w orzecznictwie ETPC i TSUE. Następnie przedstawiona zostaje typologia mechanizmów eksternalizacyjnych, z uwzględnieniem przykładów działań państw członkowskich oraz instytucji UE po-

* Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, Wydział Filozofii. Studentka IV roku studiów prawnych i III roku studiów licencjackich na kierunku filozofia. ORCID 0009-0000-2639-1044

** Uniwersytet Warszawski, Kolegium Międzydziedzinowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Studentka V roku studiów prawnych oraz absolwentka studiów licencjackich na kierunku stosunki międzynarodowe. Założycielka Koła Naukowego Prawa Migracyjnego na WPiA UW. ORCID 0009-0002-6423-4685.

¹ J. Koçi, *The Externalization of European Union Borders: Impact on Migrants' Rights and Tensions with International Refugee Law*, Fortieth International Conference On: Social And Natural Sciences – Global Challenge 2025, s. 44.

² Tamże, s. 44.

³ Protokół dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku 31.1.1967 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 517).

dejmowanych we współpracy z państwami trzecimi. Ostatnia część koncentruje się na krytycznej analizie odpowiedzialności państw członkowskich oraz agencji Frontex w świetle najnowszego orzecznictwa Trybunału Generalnego UE, obejmująca również charakterystykę barier w dochodzeniu roszczeń przez osoby poszkodowane. Tekst kończy podsumowanie, które podkreśla konieczność wprowadzenia skutecznych i spójnych regulacji i mechanizmów operacyjno-finansowych, które umożliwią pogodzenie interesów Unii Europejskiej z wynikającym z prawa międzynarodowego i europejskiego standardem ochrony praw człowieka.

Ramy normatywne zasady *non-refoulement*

Jednym z podstawowych standardów międzynarodowego prawa uchodźczego jest określona w art. 33 ust. 1 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców zasada *non-refoulement*. Zakazuje ona wydalania uchodźców do państw, w których grozi im prześladowanie lub niebezpieczeństwo dla ich życia i wolności⁴. Norma ta ma charakter peremptoryjny (*ius cogens*), co oznacza, że jej stosowania nie można ograniczyć ani uchylić⁵. Takie stanowisko zajmuje m.in. Wysoki Komisarz do spraw Uchodźców⁶. Dodatkowo Protokół dotyczący statusu uchodźców z 1967 r. zniósł ograniczenie terytorialne Konwencji, dzięki czemu jej stosowanie nie podlega żadnym ograniczeniom geograficznym⁷. W konsekwencji *non-refoulement* obejmuje nie tylko państwo pochodzenia, ale także państwa trzecie, w których życie uchodźcy mogłoby być zagrożone⁸.

Regulacje prawa międzynarodowego wspierają regionalne instrumenty ochrony praw człowieka, przede wszystkim Europejska Konwencja Praw Człowieka (EKPC) oraz Karta Praw Podstawowych UE (KPP). Choć EKPC nie gwarantuje prawa do azylu ani statusu uchodźcy, w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) wykształcono reguły interpretacyjne odnoszące się do ochrony osób ubiegających się o międzynarodową ochronę. W wyroku *Soering przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (skarga Nr 14038/88) Trybunał uznał, że zakaz tortur i niehumanitarnego traktowania z art. 3 EKPC obejmuje także wydalanie osób do państw, gdzie grozi im niebezpieczeństwo. Wymaga to stosowania zasady *non-refoulement* nie tylko w odniesieniu do najbardziej drastycznych przypadków prześladowania, lecz także w sytuacjach niższego ryzyka zagrożenia⁹.

Przełomowe znaczenie ma także wyrok w sprawie *Hirsi Jamaa i inni przeciwko Włochom* (skarga Nr 27765/09, 23.2.2012 r.), który potwierdził, że działania państwowe na pełnym morzu angażują jurysdykcję eksterytorialną państwa, pociągając jego odpowiedzialność na mocy Konwencji¹⁰. Orzeczenie to wprowadza obowiązek zapewnienia ochrony przed prześladowaniami, torturami oraz niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem osobom wymagającym międzynarodowej ochrony, nawet w przypadku działań poza

granicami państwa – na wodach międzynarodowych, w strefach przygranicznych czy na terytorium innego państwa. W praktyce oznacza to bezwzględny obowiązek przestrzegania zasady *non-refoulement* podczas wszystkich działań granicznych¹¹, w tym operacji nadzoru na morzu, zgodnie z Kodeksem Granic Schengen (SBC). Wyrok ten wymusił zmianę strategii operacyjnych państw członkowskich i agencji UE, ponieważ bezpośrednie *pushbacki*¹² zostały uznane za nielegalne. W praktyce wprowadzono nowe mechanizmy eksternalizacji, polegające na przerzucaniu obowiązku ochrony uchodźców na państwa ościenne lub ograniczaniu możliwości składania wniosków o ochronę międzynarodową. Takie praktyki wprowadziły m.in. Dania, Grecja, Węgry¹³, a od marca 2025 r. również Polska¹⁴.

Działania państw członkowskich UE są regularnie kwestionowane przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. Skargi dotyczą przede wszystkim bezprawności *pushbacków* oraz pośrednich środków zarządzania migracją. Orzecznictwo w tym zakresie dynamicznie się kształtuje, zarówno ze względu na wzrost liczby skarg, jak i zmiany w polityce migracyjnej UE, które bezpośrednio wpływają na sytuację osób ubiegających się o ochronę międzynarodową – widać jednak wyraźną tendencję do stwierdzania naruszeń art. 3 EKPC, art. 13 EKPC (prawo do skutecznego środka odwoławczego) oraz art. 4 Protokołu Nr 4 (zakaz zbiorowego wydalania cudzoziemców). Taką konkluzję przyjęto m.in. w sprawie *M.K. i inni przeciwko Polsce* (skargi Nr 40503/17, 42902/17, 43643/17) dotyczącej systematycznej odmowy przyjmowania wniosków o ochronę międzynarodową na przejściu granicznym w Terespolu oraz zawracania osób na Białoruś¹⁵. Na rozpatrzenie nadal oczekują kolejne skargi w przedmiocie naruszeń na granicy białoruskiej, skierowane przeciwko Polsce, Litwie i Łotwie, jak również sprawy dotyczące innych państw członkowskich UE.

Na gruncie prawa unijnego ochronę przed naruszeniem zasady *non-refoulement* zapewniają przede wszystkim art. 18 i 19 KPP oraz rozporządzenie (UE) 2019/1896 w sprawie Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej (Frontex)¹⁶. Rozporządzenie nakłada na państwa członkowskie obowiązek ścisłego przestrzegania praw człowieka przy zawieraniu umów z państwami trzecimi, w tym zasad *non-refoulement*, zakazu tortur i arbitralnych zatrzymań oraz ochrony danych osobowych (art. 73 ust. 2). Frontex ma obowiązek zapewnienia pełnego poszanowania praw podstawowych w trakcie wszystkich prowadzonych operacji. W tym celu ustanowiono strukturę wewnętrzną Agencji: Funkcjonariusza ds. Praw Podsta-

¹¹ J. Koçi, *The Externalization of European Union Borders*, s. 49.

¹² Pojęcie *pushback* nie posiada jednolitej definicji legalnej, jednak można opierać się na roboczej definicji sformułowanej przez Specjalnego Sprawozdawcę Rady Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych Felipe Gonzáleza Moralesa – „[pushbacki] są to różne środki podejmowane przez państwa, czasami z udziałem krajów trzecich lub podmiotów niepaństwowych, co skutkuje doraźnym zmuszaniem migrantów, w tym osób ubiegających się o azyl, do opuszczenia kraju, bez indywidualnej oceny ich potrzeb w zakresie ochrony praw człowieka, i powrotu na terytorium lub morze, niezależnie od tego, czy są to wody terytorialne czy międzynarodowe, skąd dana osoba próbowała przekroczyć lub przekroczyła granicę międzynarodową”. Por.: F. González Morales, *Report on Means to Address the Human Rights Impact of Pushbacks of Migrants on Land and at Sea*, 2021, UN Doc A/HRC/47/30, <https://digitallibrary.un.org/record/3928693> (dostęp: 20.1.2026 r.).

¹³ J. Kohlenberger, *Migration Policy: European Union Increasingly Outsources Responsibility for Asylum*. Heinrich-Böll-Stiftung, 15.10.2024 r., <https://www.boell.de/en/2024/10/15/migration-policy-european-union-increasingly-outsources-responsibility-asylum> (dostęp: 15.11.2025 r.).

¹⁴ Ustawa z 21.2.2025 r. o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2025 r. poz. 389).

¹⁵ Wyr. ETPC z 23.7.2020 r., *M.K. i inni przeciwko Polsce*, skargi Nr 40503/17, 42902/17, 43643/17, HUDOC, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207580> (dostęp: 16.11.2025 r.).

¹⁶ Dz.Urz. UE L Nr 295, s. 1.

⁴ Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie 28.7.1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515).

⁵ National Immigrant Justice Center (NIJC) and FWD.us, *Pushing Back Protection: How Offshoring and Externalization Imperil the Right to Asylum. Chapter 1: Legal Vehicles for Externalization Regimes Under International Law*. 2021, s. 3.

⁶ Executive Committee of the High Commissioner's Programme, „General Conclusion on International Protection,” UNHCR, October 20, 1982, <https://www.unhcr.org/en-us/excom/exconc/3ae68c434c/general-conclusion-international-protection.html> (dostęp: 15.11.2025 r.).

⁷ Protokół dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku 31.1.1967 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 517).

⁸ NIJC & FWD.us, *Pushing Back Protection*, s. 2.

⁹ European Court of Human Rights. *Soering v. United Kingdom*, no. 14038/88, judgment of 7 July 1989. HUDOC, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57619> (dostęp: 15.11.2025 r.).

¹⁰ European Court of Human Rights. *Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, no. 27765/09, judgment of 23 February 2012 (Grand Chamber), HUDOC, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109231> (dostęp: 15.11.2025 r.).

wowych (FRO), Monitorów Praw Podstawowych oraz procedurę *Serious Incident Report* (SIR), które monitorują zgodność działań Agencji z prawem unijnym i międzynarodowym.

Mimo istnienia formalnych zabezpieczeń krytyczna analiza wskazuje na znaczną różnicę między ramami prawnymi a rzeczywistą skutecznością operacyjną. Europejski Trybunał Obrachunkowy stwierdził, że wsparcie Frontexu w zarządzaniu granicami zewnętrznymi nie zapewniło dotąd oczekiwanej skuteczności¹⁷. To dowód, że samo istnienie instrumentów prawnych nie gwarantuje skutecznej ochrony w terenie. Problem leży przede wszystkim we wdrażaniu prawa, braku politycznej woli państw członkowskich oraz niepełnej współpracy w zakresie rozliczalności. Dodatkowo wyzwania pojawiają się w kontekście Nowego Paktu o Migracji i Azylu, który ma wejść w życie w czerwcu 2026 r. Eksperti wskazują, że Pakt zamiast otwierać nowy etap polityki migracyjnej i porzucać błędne założenia poprzedniego podejścia, może wzmocnić strategię eksternalizacji, odstraszenia, zatrzymań i powrotów, co stwarza ryzyko dalszych naruszeń zasady *non-refoulement* oraz zakazu zbiorowego wydalania cudzoziemców¹⁸.

Mechanizmy eksternalizacyjne a *non-refoulement*

Eksternalizacja stała się jednym z podstawowych mechanizmów, którego Unia Europejska i jej państwa członkowskie używają w celu kontroli granic¹⁹. Wyróżnia się trzy typy mechanizmów eksternalizacji migracji: ekstraterytorialne procedury azylowe, przekazanie odpowiedzialności za procedury azylowe państwu trzeciemu oraz readmisję i przekazanie do państw tranzytowych²⁰. Pierwszy mechanizm zakłada przeniesienie procedur udzielenia ochrony międzynarodowej do państwa trzeciego przy jednoczesnym stosowaniu procedur państwa eksternalizującego. Drugi typ przewiduje zarówno prawne, jak i terytorialne przekazanie odpowiedzialności za udzielenie ochrony międzynarodowej państwom trzecim. Trzeci mechanizm, przekazanie do państw tranzytowych, zakłada istnienie odpowiednich warunków w państwie tranzytowym bez wyznaczenia minimalnych gwarancji proceduralnych i prawnoczłowieczych²¹. Eksternalizacja kontroli granic przejawia się także poprzez wzmacnianie zdolności operacyjnych partnerów zewnętrznych przez szkolenie i finansowanie służb granicznych państw trzecich, jak w przypadku współpracy UE z państwami Afryki Północnej, w tym Libią, Marokiem czy Tunezją²².

Eksternalizacja kontroli granic pociąga za sobą pytanie o terytorialny zasięg odpowiedzialności prawnej państw członkowskich wynikających z art. 33 ust. 1 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców. Mechanizmy eksternalizacji przez uniemożliwienie dostępu do terytorium Unii Europejskiej stają się sposobem unikania odpowiedzialności procesowej przez państwa członkowskie²³.

Mechanizmy eksternalizacyjne są ustanawiane w bilateralnych umowach między Unią Europejską lub państwami członkowskimi UE a państwami trzecimi. Zewnętrzne przekazywanie odpowiedzialności państwom trzecim odbywa się poprzez stosowanie

konceptji „bezpiecznego kraju trzeciego” zdefiniowanego w art. 59 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1348 z 14.5.2024 r. w sprawie ustanowienia wspólnej procedury ubiegania się o ochronę międzynarodową w Unii i uchylenia dyrektywy 2013/32/UE²⁴. W praktyce jednak rządy państw członkowskich mają szeroki zakres uznania, czy dane państwo można uznać za wystarczająco bezpieczne, aby mogło przejąć odpowiedzialność za osoby ubiegające się o ochronę międzynarodową²⁵.

Do naruszenia zasady *non-refoulement* dochodzi, gdy państwo przyjmujące osoby ubiegające się o ochronę międzynarodową na podstawie umowy z UE lub jej państwem członkowskim nie spełnia standardów „bezpiecznego kraju trzeciego”. Większość tych umów nie zawiera klauzul, które efektywnie zapewniłyby gwarancje procedur z międzynarodowymi standardami w państwie przyjmującym²⁶. W rezultacie dochodzi do „pośredniego” *refoulement*.

Proces ten miał miejsce w wyniku stosowania oświadczenia UE-Turcja z 18.3.2016 r. Porozumienie nie zostało jednoznacznie sklasyfikowane jako umowa międzynarodowa w rozumieniu konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów lub jako instrument *soft law*²⁷. Mimo że Turcja nie spełnia warunków bezpiecznego kraju trzeciego, co potwierdził ETPC, stwierdzając, że Turcja przymusowo odsyła imigrantów do Syrii pomimo istotnego ryzyka naruszeń ich praw²⁸ oraz narusza prawo do życia oraz zakaz tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania²⁹. Pomimo zastrzeżeń Grecja nadal uznawała Turcję za bezpieczne państwo trzecie w 2021 r., czego konsekwencją było uznanie 10 000 wniosków o ochronę międzynarodową za niedopuszczalne w latach 2021–2023³⁰. Wobec braku odpowiedzi Turcji na zapytania dotyczące readmisji od 2020 r. w praktyce procedura była wznawiana w Grecji, obciążając wnioskodawcę dodatkowymi obowiązkami proceduralnymi³¹. Ponadto jawnym naruszeniem zasady *non-refoulement* jest odesłanie przez Turcję syryjskich migrantów do Syrii. Fakt, że tureckie naruszenia były powszechnie znane i uznane przez ETPC, potwierdza odpowiedzialność Grecji i Unii Europejskiej.

Wątpliwości budzi zobowiązanie wynikające z zasady *non-refoulement* w przypadkach współpracy UE z partnerami zewnętrznymi, opartej na wzmacnianiu zdolności operacyjnych partnerów zewnętrznych. Zamierzonym efektem współpracy jest uniemożliwienie migrantom dotarcia na europejskie terytorium, a zatem zatrzymanie ich w państwie tranzytowym lub readmisję do państwa pochodzenia. W konsekwencji powstaje zasadnicze pytanie, czy w takich konfiguracjach współpracy państwa członkowskie oraz sama Unia Europejska mogą być uznane za podmioty ponoszące odpowiedzialność prawną wobec migrantów na gruncie Konwencji genezyjskiej oraz Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Porozumienie między UE a Tunezją jest złożone z wielu instrumentów prawnych, w tym protokołu ustaleń między UE a Tunezją z 2023 r., finansowania straży morskiej z EU *Emergency Trust Fund for Africa* oraz współpracy z Frontexem, prowadzone też przez szkolenia i wsparcie techniczne³². Odnotowano liczne przypadki

¹⁷ Sprawozdanie specjalne Nr 8/2021 – Wsparcie Frontexu na rzecz zarządzania granicami zewnętrznymi – do tej pory nie zapewniono wystarczającej skuteczności (Dz.Urz. UE C z 2021 r. Nr 219, s. 8).

¹⁸ Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Kryminalizacja solidarności. Raport z działań antyrepresyjnych. Warszawa, wrzesień 2025, https://hfpr.pl/upload/2025/09/kryminalizacja_solidarnosci_raport_hfpc_2025.pdf (dostęp: 16.11.2025 r.), s. 24.

¹⁹ J. Koçi, *The Externalization of European Union Borders*, s. 44.

²⁰ S. Angenendt, N. Biehler, R. Bossong, D. Kipp, A. Koch, *The Externalisation of European Refugee Protection*, SWP Comment 2024, Nr 13, s. 2.

²¹ Tamże, s. 3.

²² A. Coletta, *EU externalisation policies vs. non-refoulement principle*, Voice of Youth for Change in Europe, 2025 r., <https://voycemunity.eu/f/eu-externalisation-policies-vs-non-refoulement-principle> (dostęp: 7.11.2025 r.).

²³ J. Koçi, *The Externalization of European Union Borders*, s. 45.

²⁴ Dz.Urz. UE L z 2024 r. s. 1348.

²⁵ M. Giuffrè, C. Denaro, F. Raach, *On 'Safety' and EU Externalization of Borders: Questioning the Role of Tunisia as a „Safe Country of Origin” and a „Safe Third Country”*, European Journal of Migration and Law, nr 24, 2022 r., <https://doi.org/10.1163/15718166-12340141> (dostęp: 7.11.2025 r.).

²⁶ Tamże.

²⁷ A. Pirello, *Turkey as a 'safe third country'?* The Court of Justice's judgment in C-134/23 *Elliniko Symvoulío*, European Law Blog, 2024, <https://www.european-lawblog.eu/pub/8iuyeg7/release/1> (dostęp: 8.11.2025 r.).

²⁸ Wyr. ETPC z 21.9.2022 r., 1557/19, *Akkad przeciwko Turcji*.

²⁹ Wyr. ETPC z 6.5.2024 r., 80206/17, *J.A. i A.A. przeciwko Turcji*.

³⁰ A. Pirello, *Turkey as a 'safe third country'?*

³¹ Tamże.

³² M. Giuffrè, C. Denaro, F. Raach, *On 'Safety' and EU Externalization of Borders*.

refoulement osób z Tunezji do Libii i Algierii, a także osób przechwyconych na Morzu Śródziemnym³³. Zgodnie z wytycznymi Komisji Prawa Międzynarodowego państwa nie mogą się uchylić od odpowiedzialności prawnej na podstawie faktu, że podejmują działania poza swoim terytorium, jeżeli sprawują efektywną kontrolę nad daną sytuacją lub jeżeli działania te stanowią rezultat udzielonej pomocy, zachęty bądź ułatwienia prowadzącego do naruszeń prawa³⁴. Struktura i praktyka wieloaspektowej współpracy, jak w przypadku UE i Tunezji, tworzą podstawę do przypisania UE odpowiedzialności za naruszenia zakazu *refoulement*, gdyż mechanizm wsparcia *de facto* angażują Unię w działanie tunezyjskich służb granicznych.

Stosowanie praktyki eksternalizacji granic jest często uzasadnione jako realizacja celu ochrony granic i zapewnienia bezpieczeństwa UE³⁵. Mechanizmy eksternalizacyjne negatywnie wpływają na integralność aksjologiczną Unii Europejskiej, jako że naruszenie zasady *non-refoulement* w drodze eksternalizacji z jednej strony narusza podstawowe prawa człowieka, a z drugiej stanowi swoiste ich obejście i osłabienie gwarancji proceduralnych. Jednak wbrew powszechnej narracji eksternalizacja nie jest skutecznym środkiem realizacji celu bezpieczeństwa. Mimo zapewnień nie ogranicza ona niekontrolowanej imigracji³⁶, a ponadto doprowadza do przekazania kontroli politycznej nad granicami zewnętrznymi aktorom, którzy wykorzystują tę przewagę do osiągnięcia własnych geopolitycznych celów³⁷. Tym samym eksternalizacja staje się instrumentem rozmycia odpowiedzialności prawnej za naruszenia praw człowieka, równocześnie pozostając nieefektywnym w stosunku do deklarowanych celów.

Odpowiedzialność za naruszenia i prawne konsekwencje eksternalizacji

Zgodnie z definicją *Marka Bovensa* odpowiedzialność jest procesem trój etapowym obejmującym „relację między podmiotem a forum, w ramach której podmiot ma obowiązek wyjaśnić i uzasadnić swoje działania, forum może zadawać pytania i wydawać osądy, a podmiot może ponieść konsekwencje”³⁸. Skuteczność egzekwowania odpowiedzialności zależy więc od możliwości rozliczenia konkretnych podmiotów za podejmowane przez nie działania.

W kontekście eksternalizacji granic UE odpowiedzialność ma charakter złożony i rozproszony między trzy grupy aktorów: państwa członkowskie, agencje unijne oraz państwa trzecie. Trudności w jej przypisaniu wynikają z samego podziału kompetencji między państwami członkowskimi a Unią. Zgodnie z art. 4 Traktatu o funkcjonowaniu UE polityka migracyjna należy do kompetencji dzielonej, przede wszystkim w ramach przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Potwierdza to rozporządzenie 2019/1896, które określa ramy współpracy, w ramach których Frontex, poprzez stałą służbę, wspiera państwa członkowskie w działaniach granicznych, opracowując regulaminy, procedury i szkolenia w celu wzmocnienia ochrony praw podstawowych. Wspólne prowadzenie operacji

granicznych, określane jako wykonywanie „dzielonej suwerenności” (*shared sovereignty*), zaciera granice odpowiedzialności instytucjonalnej i utrudnia przypisywanie decyzji oraz rozliczanie naruszeń³⁹. Złożoność operacyjna, wynikająca z udziału wielu aktorów i różnych jurysdykcji, prowadzi do tzw. luki w rozliczalności (*accountability gap*)⁴⁰. W praktyce rozmycie odpowiedzialności umożliwia państwom członkowskim i Frontexowi unikanie indywidualnej winy w przypadku naruszeń praw podstawowych, co sprzyja ciągłości operacji, ale jednocześnie szkodzi ofiarom tych naruszeń. Część zadań związanych z zarządzaniem migracją przejmują państwa trzecie wspierane przez UE finansowo i technicznie. Pomoc ta często nie jest powiązana z odpowiednimi zabezpieczeniami ochrony praw podstawowych, co utrudnia stwierdzenie naruszenia, zwłaszcza gdy dochodzi do niego poza terytorium UE⁴¹. Państwa członkowskie i instytucje UE są jednak – zgodnie z art. 51 KPP – zobowiązane do przestrzegania praw podstawowych we wszystkich działaniach stosujących prawo unijne, w tym w operacjach zbiorowych i realizowanych przez organizacje międzynarodowe.

Trybunał Sprawiedliwości UE w sprawach C-6/90 i C-9/90 (*Francovich* i *Bonifaci*) wskazał przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej państwa członkowskiego za naruszenie prawa UE: przepis musi przyznawać jednostce uprawnienie, naruszenie musi być wystarczająco poważne, powinna wystąpić szkoda, a między naruszeniem a szkodą istnieje bezpośredni związek przyczynowy⁴². Trybunał wielokrotnie podkreślał także, że zasada *non-refoulement* musi być przestrzegana na granicach UE i stanowi absolutne zobowiązanie prawne⁴³. Systematyczne *pushbacki* bez dostępu do procedury azylowej i skutecznego środka odwoławczego stanowią poważne naruszenie prawa UE. Powtarzające się i udokumentowane naruszenia w operacjach wspieranych przez UE stanowią dowód rażącego zaniedbania państw członkowskich, co w połączeniu z bezpośrednim związkiem przyczynowym przemawia za pociągnięciem ich do odpowiedzialności odszkodowawczej.

Podział odpowiedzialności między Frontexem a państwami członkowskimi w trakcie wspólnych operacji granicznych został szczegółowo omówiony przez Trybunał Generalny w wyroku z 6.9.2023 r. w sprawie *WS i in. przeciwko Frontex* (T-600/21)⁴⁴. Skarga syryjskich uchodźców została oddalona, a Trybunał określił granice odpowiedzialności Agencji. W operacjach powrotowych Frontex odgrywa wyłącznie rolę wsparcia technicznego i operacyjnego państw członkowskich, natomiast ocena merytoryczna decyzji o powrocie i wniosków o ochronę międzynarodową pozostaje w gestii państw członkowskich. W efekcie roszczenia poszkodowanych odrzucono, co w praktyce zwiększa „lukę w rozliczalności” – ograniczenie odpowiedzialności Frontexu do funkcji technicznej chroni Agencję

³³ Tamże.

³⁴ International Law Commission, Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001 r.

³⁵ Zob. G. Adamo, Italy's evolving approach to illegal immigration under Giorgia Meloni, Institute of New Europe, 2025, <https://ine.org.pl/en/italys-evolving-approach-to-illegal-immigration-under-giorgia-meloni/> (dostęp: 21.1.2026 r.).

³⁶ H. de Haas, Myth 21: Border restrictions reduce immigration, [w:] How Migration Really Works, Londyn, 2024, s. 333.

³⁷ Zob. Human Rights Watch, „Spain/Morocco: No Justice for Deaths at Melilla Border”, 22.6.2023 r., <https://www.hrw.org/news/2023/06/22/spain/morocco-no-justice-deaths-melilla-border> (dostęp: 21.1.2026 r.).

³⁸ M. Bovens, Analysing and Assessing Accountability: A Conceptual Framework, European Law Journal 2007, Nr 13, no. 4, s. 447.

³⁹ M. O'Flaherty, Externalised asylum and migration policies and human rights law, Council of Europe: Commissioner for Human Rights, 4 września 2025, <https://rm.coe.int/report-on-externalisation-of-migration-by-michael-o-flaherty-council-o/488028300a> (dostęp: 16.11.2025 r.), s. 46.

⁴⁰ Tamże, s. 49.

⁴¹ A. De Leo, Fostering Accountability for Human Rights Violations in EU Border Externalization Through the European Ombudsman: The Case of Contesting Financial Support to the Libyan Coast Guard, Journal of Immigrant & Refugee Studies 23 (1): 104–120, 2025 [doi:10.1080/15562948.2024.2382465] (dostęp: 16.11.2025 r.), s. 104.

⁴² Wyr. TSUE z 19.11.1991 r., sprawy połączone C-6/90 i C-9/90, *Andrea Francovich i inni przeciwko Republice Włoskiej*.

⁴³ M.in. wyr. TSUE z 21.12.2011 r., sprawy połączone C-411/10 i C-493/10, *N.S. v. Secretary of State for the Home Department* oraz *M.E. i inni v. Refugee Applications Commissioner and Minister for Justice*.

⁴⁴ Wyr. TSUE z 6.9.2023 r. w sprawie T-600/21, *WS i inni przeciwko Frontex*.

przed bezpośrednią odpowiedzialnością za naruszenia praw podstawowych⁴⁵.

Równocześnie mechanizm przewidziany w art. 46 rozporządzenia 2019/1896 pozwala Agencji zawiesić lub zakończyć operacje w państwie członkowskim w przypadku stwierdzenia naruszeń praw podstawowych. Jednak narzędzie to ma charakter defensywny i stosowane jest „jedynie w ostateczności”⁴⁶, co osłabia jego skuteczność i sprawia, że Agencja często woli utrzymać obecność operacyjną, zamiast realnie interweniować.

Mimo rozbudowanej architektury ochrony praw podstawowych – obejmującej funkcję Funkcjonariusza ds. Praw Podstawowych (FRO), Mechanizm Skarg (FCM) oraz nadzór instytucjonalny – praktyka operacyjna Frontexu wykazuje znaczną dysproporcję między założeniami normatywnymi a skutecznością tych instrumentów. Zarówno FRO, jak i FCM działają w modelu opartym w dużej mierze na dobrej woli państw członkowskich i Dyrektora Wykonawczego, nie posiadając realnych kompetencji egzekucyjnych⁴⁷. Organy te pełnią funkcję głównie doradczą i przekierowującą, nie mogąc wymusić zmian w terenie, zwłaszcza w kontekście *push-backów* i naruszeń zasady *non-refoulement*. Dane dotyczące skarg (69 zgłoszeń w ciągu 5 lat, z czego tylko 22 uznano za dopuszczalne) oraz problemy proceduralne i brak odpowiedzialności personelu potwierdzają, że mechanizmy te nie przeciwdziałają systemowym naruszeniom, lecz często utrwalają *status quo*⁴⁸.

Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich i Europejski Trybunał Obrachunkowy wskazują podobne problemy: opóźnienia we wdrażaniu reform, niską jakość danych operacyjnych oraz deficyty w rozliczalności⁴⁹. Tymczasem mandat, budżet i zasoby kadrowe Frontexu stale rosną, pogłębiając dysproporcję między rosnącą siłą operacyjną a nieskutecznymi mechanizmami kontroli. Trend ten jest szczególnie niepokojący w kontekście eksternalizacji, która rozprasza odpowiedzialność prawną i utrudnia dochodzenie roszczeń przez osoby poszkodowane. Brak skutecznych zabezpieczeń w relacjach z państwami trzecimi oraz słabość wewnętrznych instrumentów nadzoru pogłębiają atmosferę bezkarności i osłabiają zdolność UE do ochrony praw podstawowych na granicach. Bez wzmocnienia narzędzi egzekwowania odpowiedzialności oraz zwiększenia przejrzystości działań Agencji obowiązki wynikające z prawa międzynarodowego i unijnego pozostaną w dużej mierze deklaratoryjne.

Podsumowanie

Peremptoryjny charakter i nieograniczony terytorialnie zakres stosowania zasady *non-refoulement* obejmują działania podejmowane także poza granicami Unii Europejskiej. Eksternalizacja kontroli granic nie zwalnia zatem UE ani państw członkowskich z obowiązku przestrzegania art. 33 ust. 1 Konwencji. Pomimo ugruntowanych ram normatywnych ich implementacja budzi poważne zastrzeżenia. Praktyki eksternalizacyjne systemowo zwiększają ryzyko *refoulement*.

Skutkiem praktyk eksternalizacyjnych jest rozmycie odpowiedzialności prawnej i politycznej, naruszenie gwarancji procedu-

ralnych i prawnoczłowieczych oraz *non-refoulement*, także pośrednio. Współpraca z partnerami zewnętrznymi oraz współdziałanie z Frontexem wzmacnia nierównowagę między rosnącym mandatem operacyjnym a słabymi mechanizmami kontroli.

UE i państwa członkowskie pozostają odpowiedzialne za skutki finansowanych i umożliwianych operacyjnie działań. Jednak w przypadku braku mechanizmów egzekwowania prawa eksternalizacja będzie nadal przyczyną naruszenia *non-refoulement*. Jedynie normatywnie spójne mechanizmy mogą zapewnić realizację założonych celów regulacyjnych, nie naruszając równocześnie zasad prawa międzynarodowego i wartości Unii Europejskiej.

Z perspektywy dydaktycznej niniejszy artykuł ma istotne znaczenie dla studentów biorących udział w Klinice Prawa, którzy po raz pierwszy konfrontują się z praktycznym zastosowaniem przepisów dotyczących ochrony międzynarodowej. Zrozumienie politycznego mechanizmu eksternalizacji granic, wykorzystywanego zarówno przez Unię Europejską, jak i rządy państw członkowskich, pozwala początkującym praktykom prawa wyjść poza formalistyczną analizę przepisów i dostrzec rzeczywiste uwarunkowania funkcjonowania procedur azylowych mimo braku doświadczenia zawodowego. Umieszczenie norm w szerszym kontekście geopolitycznym sprzyja ocenie działań organów państwa i dostrzeganiu systematycznego charakteru naruszeń praw jednostki.

Streszczenie

Eksternalizacja ochrony granic stała się kluczowym elementem polityki migracyjnej Unii Europejskiej w obliczu narastających po 2015 r. wyzwań. Eksternalizacja kontroli granic definiowana jest jako przeniesienie lub delegowanie odpowiedzialności za kontrolę migracji z terytorium Unii Europejskiej do państw trzecich. Artykuł analizuje, w jaki sposób przenoszenie działań do państw trzecich związane jest z odpowiedzialnością państw na podstawie zasady *non-refoulement* wynikającej z art. 33 ust. 1 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców. Pomimo wyraźnie określonych ram normatywnych implementacja tej zasady w praktyce eksternalizacji kontroli granic pozostawia istotne wątpliwości. Mechanizmy eksternalizacji sprzyjają rozmyciu prawnej odpowiedzialności oraz zwiększają ryzyko bezpośredniego i pośredniego *refoulement*. Podstawowym zagadnieniem badanym w artykule jest eksternalizacja granic w kontekście normatywnym zasady *non-refoulement* i koncepcji „bezpiecznego kraju trzeciego”.

Słowa kluczowe: eksternalizacja granic, zasada *non-refoulement*, bezpieczny kraj trzeci, polityka migracyjna UE, odpowiedzialność państwa, kontrola migracji, prawo uchodźcze.

The Scope of Responsibility for Violations of the Principle of Non-Refoulement in the Context of European Union Border Externalization Mechanisms

Summary

The externalization of border protection has become a central element of the European Union's migration policy in response to increasing challenges since 2015. Border control externalization is understood as the transfer or delegation of responsibility for migration management from the territory of the European Union to third countries.

This article examines how the relocation of such activities to third countries relates to state responsibility under the principle of non-refoulement, as established in Article 33(1) of the Convention relating to the Status of Refugees. Despite clearly defined normative frame-

⁴⁵ M. Gkiliati, Shaping the Joint Liability Landscape? The Broader Consequences of *WS v Frontex* for EU Law, *European Papers* 9, no. 1 (2024): 69–86, s. 85.

⁴⁶ Komisja Europejska, Report from the Commission to the European Parliament and the Council. Evaluation of Regulation (EU) 2019/1896 on the European Border and Coast Guard, including a review of the Standing Corps, COM/2024/75 final, 02.02.2024, CELEX 52024DC0075.

⁴⁷ Komisja Europejska, Report from the Commission to the European Parliament.

⁴⁸ European Ombudsman, *Decision in case 143108 on Frontex's handling of complaints about fundamental rights*, 2021, <https://www.ombudsman.europa.eu/en/decision/en/143108> (dostęp: 16.11.2025 r.).

⁴⁹ M.in. European Ombudsman, *Decision in case 143108*.

works, the implementation of this principle in the practice of border control externalization raises significant concerns.

Externalization mechanisms contribute to the fragmentation of legal responsibility and increase the risk of both direct and indirect refoulement. The core issue explored in this article is border externalization

in the context of the normative framework of non-refoulement and the concept of a "safe third country."

Keywords: externalization of borders, non-refoulement principle, safe third country, EU migration policy, state responsibility, refugee law

ksiegarnia.beck.pl

Strefa Studenta

Poznaj ofertę edukacyjną C.H.Beck

Podręczniki

Warsztaty

Repetytoria

Skrypty

Prawo w pigułce

Last Minute

Teksty ustaw

Testy online

Zamówienia realizujemy nawet w 24h.

Zamawiaj na **student.beck.pl**

Julia Perendyk*

Krzysztofa Gąsiorowska**

Aleksandra Bujak***

Klinika poszerza horyzonty:

Klinika Prawa WPiA UW a rozwój i promocja wiedzy o prawie migracyjnym, humanitarnym i uchodźczym w środowisku studenckim

Wprowadzenie

Sekcja ds. uchodźców w Klinice Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego to jedno z nielicznych miejsc, w którym studenci tego wydziału mogą zetknąć się z tematyką prawa uchodźczego czy szerzej prawa migracyjnego w czasie studiów. Nauczanie prawa migracyjnego w praktyce jest szczególnie istotne w kontekście ostatnich wydarzeń, takich jak ograniczenie prawa do składania wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce¹ czy list przywódców dziewięciu

państw europejskich do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, dotyczący między innymi orzecznictwa w sprawach migracyjnych². Sekcja ds. uchodźców Kliniki Prawa WPiA UW umożliwiła licznej grupie studenckiej rozwój nie tylko w aspekcie pracy klinicznej *pro bono*, ale także akademicko dzięki inicjatywom, takim jak Szkoła Prawa Uchodźczego, powstanie Koła Naukowego Prawa Migracyjnego czy udział w międzynarodowym konkursie *All-European International Humanitarian and Refugee Law Moot Court Competition* w Lublanie w Słowenii.

Szkoła Prawa Uchodźczego

Szkoła Prawa Uchodźczego to projekt współorganizowany przez Sekcję ds. uchodźców Kliniki Prawa WPiA UW od 2022 r., który dotychczas doczekał się trzech edycji (kolejno w 2024 i 2025 r.). Ogólne poruszenie związane z kryzysem humanitarnym na gra-

* Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, studentka V roku studiów prawniczych, reprezentantka Uniwersytetu Warszawskiego podczas 10. edycji All-European International Humanitarian and Refugee Law Moot Court Competition w Lublanie (Słowenia). ORCID 0009-0007-0709-7510.

** Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, Wydział Filozofii, studentka IV roku studiów prawniczych i III roku studiów licencjackich na kierunku filozofia, reprezentantka Uniwersytetu Warszawskiego podczas 10. edycji All-European International Humanitarian and Refugee Law Moot Court Competition w Lublanie (Słowenia). ORCID 0009-0000-2639-1044.

*** Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, studentka IV roku studiów prawniczych w ramach Kolegium MISH, reprezentantka Uniwersytetu Warszawskiego podczas 10. edycji All-European International Humanitarian and Refugee Law Moot Court Competition w Lublanie (Słowenia). ORCID 0009-0006-3560-8448

¹ Zob. polska ustawa z 13.6.2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 223 ze zm.), art. 33a–33c, dodane ustawą z dnia 21 lutego 2025 r. o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony oraz niektórych innych ustaw. Regulacja ta wprowadza możliwość czasowego zawieszenia prawa do złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej w przypadku wystąpienia tzw. instrumentalizacji migracji, rozumianej jako działania państwa trzeciego prowadzące do masowego, sztucznie kreowanego napływu cudzoziemców na granicę RP. Zob. także: Rzecznik Praw Obywatelskich, „Stanowisko z 14 lutego 2025 r. w sprawie zgodności projektowanych przepisów z Konstytucją RP”, sygn. VII.542.3.2025, wskazujące na możliwą niezgodność regulacji z art. 56 Konstytucji RP oraz zasadą *non-refoulement* wynikającą z art. 33 Konwencji geneńskiej z 1951 r.

² Zob. Joint Letter to the European Court of Human Rights on Migration and Human Rights, 22.5.2025 r., podpisany przez rządy Austrii, Belgii, Czech, Danii, Estonii, Włoch, Łotwy, Litwy i Polski, wzywający Europejski Trybunał Praw Człowieka do ponownego rozważenia kierunku wykładni Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w sprawach migracyjnych, w szczególności dotyczących deportacji cudzoziemców skazanych za przestępstwa oraz standardów ochrony w przypadkach „nielegalnej” (*irregular*) migracji, a także do rewizji podejścia do środka zapobiegawczego z art. 39 Regulaminu ETPC. Por. także A. Spadaro, Pressure to Reform the Convention System? How a Joint Letter Could Reshape the EU's ECHR Accession Path, *Diritti Comparati*, 30.5.2025 r., <https://www.diritticomparati.it/pressure-to-reform-the-convention-system-how-a-joint-letter-could-reshape-the-eus-echr-accession-path/>; oraz M. Hanschmann, Nine European States Call for Rethinking Strasbourg Case Law on Migration, *Verfassungsblog*, 27.5.2025 r., <https://verfassungsblog.de/nine-european-states-rethink-migration-case-law/> (dostęp 30.11.2025 r.).

nicy polsko-białoruskiej³ oraz wybuchem pełnoskalowej wojny w Ukrainie w związku z rosyjskim atakiem zbrojnym z 24.2.2022 r. i masową migracją w kierunku zachodnim przyczyniło się do zainteresowania studentów Szkołą Prawa Uchodźczego, przez co w 2022 r. na zajęciach wypełniły się wszystkie dostępne miejsca (zrekrutowano 20 osób z prawie 70 zgłoszonych⁴). Szkoła Prawa Uchodźczego rozpoczęła się 8.3.2022 r., a więc kilkanaście dni po wybuchu wojny w Ukrainie, co również wpłynęło na aktualność tematyki ośmiu zajęć wykładowych i warsztatowych, dotyczących między innymi zagadnienia ochrony tymczasowej⁵. Kolejne edycje w 2024 i 2025 r. dotyczyły również istotnych kwestii, takich jak detencja, pomoc bezpaństwowcom czy prawo migracyjne w aspekcie humanitarnym⁶. Dzięki współpracy z Wysokim Komisarzem Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (ang. *United Nations High Commissioner for Refugees*) przy współorganizacji tego przedsięwzięcia w latach 2024 i 2025 uczestnicy Szkoły mieli również możliwość dowiedzenia się o możliwościach praktyk studenckich i pracy w organizacji.

Koło Naukowe Prawa Migracyjnego

Koło Naukowe Prawa Migracyjnego to stowarzyszenie studenckie powstałe na Wydziale Prawa i Administracji w marcu 2024 r. z inicjatywy studentów Sekcji ds. uchodźców Kliniki Prawa pod opieką naukową dr M. Dziewanowskiej⁷. Celem koła jest uświadomienie i umożliwienie poszerzania wiedzy społeczności akademickiej na temat szeroko pojętej tematyki migracji – zwłaszcza w obszarze praw człowieka, praw cudzoziemców czy prawa uchodźczego, zwracając szczególną uwagę na poszanowanie zasady sprawiedliwości społecznej⁸. Przez ponad półtora roku działalności koło współorganizowało dwie ostatnie edycje Szkoły Prawa Uchodźczego, a także zorganizowało między innymi sześć wydarzeń otwartych, konferencję naukową, wizytę studyjną w biurze Europejskiej Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej, Frontex czy dodatkowe inicjatywy, takie jak warsztaty na Festiwalu Nauki w Warszawie. W czasie warsztatów na Festiwalu Nauki 27.9.2024 r. członkowie zarządu naszego koła przeprowadzili warsztaty dla uczniów 7 i 8 klasy szkoły podstawowej pt. „Kim jest uchodźca?” i „Migracje i uchodźstwo w Polsce”. W ramach warsztatów uczniowie rozwiązywali kazusy dotyczące nadania statusu uchodźcy w Polsce, przedstawiali swoje pomysły dotyczące rozwiązań w państwie przyjaznym uchodźcom, a także dzielili się swoimi przemyśleniami na temat wyzwań, z którymi mierzą się osoby z doświadczeniem uchodźczym. Tego rodzaju inicjatywa członków Kliniki i koła dobrze wpisuje się w popularną na zachodnich uczelniach formułę *street law*, czyli metodę edukacji prawnej polegającą na tym, że studenci prawa prowadzą praktyczne, interaktywne zajęcia o prawie dla społeczności – naj-

częściej dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych celem podniesienia świadomości prawnej oraz wyposażenia uczestników w umiejętność stosowania prawa w codziennych sytuacjach życiowych⁹.

Jednym z ważniejszych projektów koła była konferencja naukowa „Migracje klimatyczne: współczesne wyzwania dla prawodawstwa”¹⁰ pod honorowym patronatem Rzecznika Praw Obywatelskich i Wysokiego Komisarza do spraw Uchodźców. Dzięki połączeniu paneli eksperckich i studencko-doktoranckich uczestnicy konferencji mieli możliwość zrozumenia oddziaływania migracji klimatycznych na prawo międzynarodowe i krajowe. Zważywszy na fakt, że w obecnym stanie prawnym brak jest jakiegokolwiek wiążącego aktu prawnego, który regulowałby status prawny uchodźcy lub migranta klimatycznego¹¹, dyskusje nad możliwymi rozwiązaniami tego zagadnienia zarówno w perspektywie społecznej, jak i prawnej są szczególnie potrzebne w środowiskach akademickich. Referaty studentów i doktorantów, dotyczące zarówno tematyki międzynarodowego prawa publicznego (np. prawo do pozostania czy rola inicjatyw regionalnych w Afryce w prawnej regulacji zjawiska migracji klimatycznych na kontynencie), międzynarodowego prawa karnego (przymusowe migracje klimatyczne), a nawet wyzwań w obszarze prawa nowych technologii (klimatyczni uchodźcy a wirtualne państwa: prawo do istnienia „tonących państw” w erze cyfrowego kolonializmu) pokazały, jak interdyscyplinarna i ciekawa badawczo jest to tematyka dla środowisk studencko-doktoranckich.

All-European International Humanitarian and Refugee Law Moot Court Competition

Działalność w kole naukowym stała się fundamentem dalszego rozwoju zainteresowań studentów, którzy aktywnie poszukują doświadczeń naukowych związanych z prawem migracyjnym. Przełomowym momentem było uczestnictwo w 10. edycji *All-European International Humanitarian and Refugee Law Moot Court Competition*, odbywającego się od października do listopada 2025 r.¹² Konkurs składał się z dwóch etapów – pisemnego i ustnego – w trakcie których uczestnicy rozwiązywali złożone problemy z zakresu prawa międzynarodowego, ze szczególnym uwzględnieniem prawa uchodźczego, prawa humanitarnego, prawa karnego międzynarodowego oraz praw człowieka. Reprezentacja Uniwersytetu Warszawskiego, w składzie trzech studentek czwartego i piątego roku studiów prawniczych, uczestniczek zajęć klinicznych oraz członkiń zarządu Koła Naukowego Prawa Migracyjnego, zmierzyła się z tymi zadaniami, korzystając ze wsparcia merytorycznego i organizacyjnego opiekunki drużyny dr Małgorzaty Dziewanowskiej oraz przedstawicieli organizacji pozarządowej *European Lawyers in Lesvos (ELiL)*¹³, wspierającej migrantów w procedurach azylowych i uchodźczych w Europie, w tym w Polsce i Grecji.

³ Kryzys humanitarny na granicy polsko-białoruskiej trwa od lata 2021 r., kiedy działania władz Białorusi zostały uznane przez UE za „instrumentalizację migracji”. Polska wprowadziła wówczas przepisy ograniczające dostęp do procedury uchodźczej, m.in. rozporządzenie MSWiA z 20.8.2021 r. dopuszczające zwracanie cudzoziemców oraz nowelizację ustawy o cudzoziemcach z 14.10.2021 r. legalizującą pushbacki. Por. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Analiza prawna sytuacji cudzoziemców na granicy polsko-białoruskiej, 2022; oraz Amnesty International Polska, Pushbacki na granicy z Białorusią, 2021.

⁴ M. Dziewanowska, Sekcja ds. uchodźców w dobie kryzysu migracyjnego. Szanse, wyzwania i zagrożenia, *Klinika* 2024, Nr 37–38 (42–43), s. 12.

⁵ Tamże, s. 12.

⁶ Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Trwają zapisy do III edycji Szkoły Prawa Uchodźczego, <https://wpia.uw.edu.pl/pl/aktualnosci/trwaja-zapisy-do-iii-edycji-szkoly-prawa-uchodzczego> (dostęp 30.11.2025 r.).

⁷ Koło Naukowe Prawa Migracyjnego, profil działalności organizacji – naukowy w dziedzinie nauk społecznych, numer w rejestrze 1205.

⁸ Koło Naukowe Prawa Migracyjnego, post na Facebooku, opublikowany 16.3.2024 r., <https://www.facebook.com/photo?fbid=122096522630250525&set=a.122096530028250525> (dostęp 30.11.2025 r.).

⁹ INPRIS – Instytut Prawa i Społeczeństwa, Edukacja prawna obywateli – możliwości, szanse, bariery, https://www.inpris.pl/fileadmin/user_upload/documents/Obywatel_i_Prawo/Biuletyn_Edukacja_prawna_obywateli.pdf (dostęp 30.11.2025 r.).

¹⁰ Konferencja Migracje klimatyczne: współczesne wyzwania dla prawodawstwa. Zielona Strona UW, <https://zielonastrona.uw.edu.pl/konferencja-migracje-klimatyczne-wspolczesne-wyzwania-dla-prawodawstwa/> (dostęp: 30.11.2025 r.).

¹¹ J. Ostapiuk, Problem uznania migrantów klimatycznych przez system ochrony prawnej, *Studia Iuridica* 2022, Nr 94, s. 311, <https://doi.org/10.31338/2544-3135.si.2022-94.18> (dostęp: 30.11.2025 r.).

¹² Konkurs typu „moot court” organizowany od 2015 r. przez Wydział Prawa Uniwersytetu w Lublanie, <https://www.pf.uni-lj.si/en/beyond-the-classroom/all-european-international-humanitarian-and-refugee-law-moot-court-competition> (dostęp: 1.12.2025 r.).

¹³ Organizacja działa od 2016 r., a jej działania można śledzić m.in. na stronie <https://www.europeanlawyersinlesvos.eu/> (dostęp: 1.12.2025 r.).

Przebieg konkursu

Pierwszy etap konkursu rozpoczął się już w wakacje poprzedzające rok akademicki 2025/2026. Pod koniec lipca 2025 r. organizatorzy opublikowali kasus konkursowy w mediach społecznościowych Uniwersytetu w Lublanie oraz na stronie internetowej konkursu. Pierwsze zadanie dla reprezentantek Uniwersytetu Warszawskiego polegało na przygotowaniu dwustronicowego memorandum skierowanego do prezydentki fikcyjnego państwa członkowskiego ONZ, opartego na przedstawionym stanie faktycznym. Studentki analizowały w nim dopuszczalność użycia konkretnych rodzajów broni w konflikcie zbrojnym, ochronę cywilów i infrastruktury cywilnej, międzynarodowe zobowiązania państwa przyjmującego uchodźców oraz możliwość przyznania ochrony osobom nieuczestniczącym w walkach (*hors de combat*) w świetle aktów prawa międzynarodowego, m.in. Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r.¹⁴

Spośród wszystkich nadesłanych memorandumów organizatorzy wybrali 12 najlepszych drużyn. Zespół Uniwersytetu Warszawskiego znalazł się w tym gronie, co umożliwiło studentkom udział w ustnej rundzie finałowej, odbywającej się 18–21.11.2025 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu w Lublanie w Słowenii. Uczestniczki otrzymały rozszerzoną wersję kazusu, obejmującą szczegółowy przebieg konfliktu, sytuację w regionie przed jego wybuchem, relacje dyplomatyczne między państwami-stronami oraz odbiór konfliktu przez międzynarodowe organizacje i media. Drugi etap składał się z rund eliminacyjnych, ćwierćfinału, półfinału i finału, w trakcie których uczestnicy musieli uwzględnić dodatkowe informacje w swoich wystąpieniach, odwołując się do odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego i elementów stanu faktycznego. W Lublanie studentki zaprezentowały wysoki poziom umiejętności analitycznych i retorycznych, co pozwoliło im na zajęcie 9. miejsca w klasyfikacji końcowej, a dwie z nich zostały wyróżnione pośród najlepszych mówców konkursu.

Więcej niż studia: międzynarodowe prawo humanitarne i uchodźcze w praktyce

Zagadnienia podejmowane przez uczestniczki konkursu dotyczyły aktualnych i złożonych problemów prawnych odnoszących się do kluczowych aktów prawa międzynarodowego oraz mechanizmów ochrony praw człowieka. W dobie narastających konfliktów zbrojnych i globalnych napięć znajomość międzynarodowego prawa humanitarnego oraz prawa uchodźczego ma zasadnicze znaczenie dla zapewnienia odpowiednich standardów ochrony osób uczestniczących w działaniach wojennych i ich ofiar. Młodzi prawnicy często nie dysponują jednak wystarczającym przygotowaniem, aby w pełni dostrzegać złożoność relacji międzynarodowych. Wynika to między innymi z programu studiów prawniczych, który koncentruje się przede wszystkim na standardach krajowych oraz europejskich. Na początku nauki studenci zapoznają się z podstawowymi mechanizmami ochrony praw człowieka, głównie w oparciu o Europejską Konwencję Praw Człowieka¹⁵ oraz polski porządek prawny. Z kolei późniejsze lata studiów przynoszą uzupełnienie wiedzy o Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej¹⁶ i orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Program nauczania jedynie marginalnie obejmuje standardy międzynarodowe

obowiązujące poza systemami europejskimi, co prowadzi do zauważalnych luk w przygotowaniu studentów.

Udział w konkursie pozwolił uczestniczkom znacząco rozszerzyć tę wiedzę. W jednej z rund musiały ocenić status prawny osób przebywających na terytorium okupowanym przez wojska strony przeciwnej oraz wskazać instrumenty chroniące żołnierzy przetrzymywanych w niewoli. Analiza wymagała znajomości Protokołów dodatkowych do Konwencji genewskich¹⁷, a także Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych¹⁸ (MPPOiP) oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych¹⁹ (MPPGSiK). Uczestniczki argumentowały, że żołnierze o nieznanym losie powinni być traktowani jako jeńcy wojenni, co zgodnie z art. 13 Protokołu dodatkowego I nakłada obowiązek humanitarnego traktowania, ewakuacji ze strefy walk, zapewnienia opieki medycznej oraz umożliwienia kontroli obozów przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż lub państwo neutralne sprawujące opiekę nad jeńcami zwane mocarstwem opiekuńczym²⁰. Wskazywały również na potencjalne naruszenia praw wynikających z obu paktów, w tym prawa do rzetelnego procesu (art. 14 MPPOiP), zakazu nieludzkiego traktowania (art. 7 MPPOiP) czy ochrony przed bezprawnym przetrzymywaniem (art. 8 MPPOiP).

W innej rundzie uczestniczki występowały jako przedstawicielki państwa neutralnego przyjmującego uchodźców i migrantów uciekających przed konfliktem zbrojnym. Analizowały problematykę pushbacków, selektywnego przyjmowania określonych grup uchodźców oraz dostępu do świadczeń materialnych i warunków bytowych w ośrodkach dla cudzoziemców. Podkreślały, że pushbacki stanowią formę *refoulement* zabronioną w art. 33 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców²¹, a jurysdykcja państwa obejmuje również działania na wodach terytorialnych i statkach, co czyni nielegalnymi także pushbacki morskie. W swoich argumentach odwoływały się m.in. do orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Hirsi Jamaa i inni przeciwko Włochom*²² oraz do decyzji Komitetu Praw Człowieka ONZ, w tym sprawy *Aumeeruddy-Cziffra i inni przeciwko Mauritiusowi*²³, w której podkreślono, że różnicowanie sytuacji migrantów ze względu na płeć narusza zasadę równości (art. 3 MPPGSiK). Dodatkowo argumentowały, że zapewnienie migrantom jedynie minimalnych środków finansowych w kwocie 50 euro miesięcznie może stanowić naruszenie prawa do zabezpieczenia społecznego (art. 9 MPPGSiK). Praca nad opisanymi kasusami umożliwiła uczestniczkom dogłębne zapoznanie się ze standardami ochrony praw człowieka obowiązującymi poza europejskim systemem prawnym. Zdobyta wiedza poszerzyła ich perspektywę oraz ujawniła potencjalne przestrzenie do wprowadzenia zmian w edukacji prawników w Polsce – jak

¹⁷ Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II) (Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 ze zm.).

¹⁸ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

¹⁹ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169).

²⁰ Zob. art. 10, 13, 19, 23, 56, 78 Protokołu dodatkowego I do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczącego ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 ze zm.).

²¹ Zob. art. 33 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców.

²² European Court of Human Rights. *Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, no. 27765/09, judgment of 23 February 2012 (Grand Chamber). HUDOC accessed 30th November 2025, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109231>.

²³ *Aumeeruddy-Cziffra i inni przeciwko Mauritiusowi*, Komitet Praw Człowieka ONZ, Komunikat Nr 35/1978, CCPR/C/12/D/35/1978 (9.4.1981 r.).

¹⁴ Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie 28.7.1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515).

¹⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami Nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem Nr 2 (t.j. Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

¹⁶ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C. z 2016 r. Nr 202, s. 389).

same podkreślają, z wieloma aktami prawnymi i orzeczeniami nie zetknęłyby się, gdyby nie udział w konkursie.

Poza zagadnieniami prawa uchodźczego uczestniczki konkursu *Moot Court* miały okazję pogłębić również swoją wiedzę z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego (*International Humanitarian Law*, IHL). Tematyka ta jest w pewnym stopniu poruszana na pierwszym roku studiów prawniczych w ramach przedmiotu prawo międzynarodowe publiczne. W trakcie zajęć studenci poznają podstawowe zasady prawa humanitarnego wynikające z kluczowych traktatów międzynarodowych (w szczególności Konwencji Genewskich i ich Protokołów dodatkowych), zasady *jus in bello* regulujące działania wojenne po wybuchu konfliktu, a także elementy zwyczajowego prawa humanitarnego (*customary international humanitarian law*²⁴). Zagadnienia te są szczególnie istotne współcześnie, kiedy niemal codziennie docierają do nas informacje o nowych konfliktach zbrojnych i kryzysach humanitarnych, a dezinformacja dotycząca działań wojennych staje się coraz powszechniejsza. Międzynarodowe prawo humanitarne powinno zatem zajmować bardziej eksponowane miejsce w programach studiów prawniczych, aby umożliwić studentom rzetelne rozumienie mechanizmów, które regulują ochronę ofiar konfliktów.

Podczas wstępnych debat konkursowych uczestniczki analizowały dopuszczalność stosowania poszczególnych rodzajów broni w świetle IHL, w szczególności Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych (1980 r.)²⁵, Konwencji o zakazie broni chemicznej (1993 r.)²⁶ oraz Konwencji o zakazie broni biologicznej (1972 r.)²⁷. Dyskutowały zarówno nad konstrukcją techniczną poszczególnych typów broni, jak i klasyfikowały je jako dopuszczalne bądź zakazane w świetle obowiązującego prawa humanitarnego.

W kolejnych rundach uczestniczki mierzyły się z bardziej złożonymi problemami – m.in. definicją bezpośredniego ataku oraz granicą dopuszczalnej odpowiedzi na atak. Kазus konkursowy wymagał ponadto rozstrzygnięcia charakteru konfliktu – czy miał on charakter międzynarodowy, czy niemiędzynarodowy – a tym samym ustalenia zakresu obowiązujących norm i praw uczestniczących stron. Kluczowe było także ustalenie, czy działania grupy zbrojnej mogą zostać przypisane wspierającemu ją państwu, co wymagało zastosowania tzw. testu Tadića dotyczącego stopnia kontroli państwa nad grupą (*effective control, overall control*²⁸). Dodatkowo analizowano kwestie wysiedleń ludności oraz czystek etnicznych dokonywanych przez państwo w toku konfliktu.

Udział w konkursie pozwolił na zgłębienie tematyki prawa humanitarnego i uchodźczego w stopniu, który na studiach jest trudny do osiągnięcia. Zagadnienia te są wprawdzie omawiane na kursie prawa międzynarodowego, jednak zazwyczaj bez możliwości szczegółowego przeanalizowania, skąd wynikają poszczególne normy i jak funkcjonują w praktyce. Trudno zrozumieć choćby problem odpowiedzialności państw za działania grup zbrojnych bez anali-

zy orzeczeń w sprawach *Tadić*²⁹ czy *Nicaragua*³⁰. Praca na kazusach i realistycznych scenariuszach, zarówno w konkursie, jak i w Klinice, pozwala dostrzec logikę stojącą za normami oraz ich znaczenie w praktyce.

Konkurs w dużej mierze uzupełnił doświadczenia zdobywane w Klinice Prawa. W obu przypadkach kluczowe było pogłębienie rozumienia zasad ochrony jednostki, umiejętność analizy złożonych stanów faktycznych oraz zastosowanie standardów prawa międzynarodowego w praktyce. *Moot Court*, podobnie jak praca kliniczna, wymaga łączenia wiedzy teoretycznej z praktycznym myśleniem o konsekwencjach prawnych podejmowanych decyzji.

Klinika rozwija

Doświadczenia zdobywane w Sekcji ds. uchodźców Kliniki Prawa pokazują, jak wyjątkową rolę odgrywa ona w programie studiów prawniczych. Klinika daje studentom to, czego brakuje w tradycyjnym modelu nauczania – kontakt z „żywym” prawem, realnymi problemami i konsekwencjami decyzji administracyjnych. Dzięki utworzeniu przez członków Kliniki koła naukowego oraz inicjatyw edukacyjnych studenci mają możliwość przekazywania dalej tego, czego sami nauczyli się w Sekcji ds. uchodźców, czyli pracy opartej nie wyłącznie na kodeksach i podręcznikach, lecz na praktycznym doświadczeniu, analizie rzeczywistych scenariuszy i rozmowie o realnych dylematach prawnych.

Studenckie poradnie prawne pokazują, że prawo nie funkcjonuje w próżni. Za każdą sprawą, decyzją czy toczącym się postępowaniem stoi konkretna historia i realne życie drugiego człowieka. Uczestnictwo w Klinice uczy dostrzegania tych perspektyw i przygotowuje studentów do odpowiedzialnego wykonywania zawodu prawniczego w przyszłości.

Streszczenie

Artykuł przedstawia znaczenie działalności Sekcji ds. uchodźców Kliniki Prawa WPiA UW oraz inicjatyw studenckich w kształceniu przyszłych prawników w obszarze prawa migracyjnego, uchodźczego i międzynarodowego prawa humanitarnego. Autorki przedstawiają, w jaki sposób działania Kliniki, Szkoły Prawa Uchodźczego oraz Koła Naukowego Prawa Migracyjnego uzupełniają niedostatki programu studiów prawniczych, umożliwiając studentom zdobycie praktycznej wiedzy o standardach ochrony praw człowieka. Szczególnie znaczenie ma udział studentek w *All-European International Humanitarian and Refugee Law Moot Court Competition*, który pozwolił im na analizę złożonych zagadnień prawnych dotyczących konfliktów zbrojnych, odpowiedzialności państw, sytuacji jeńców wojennych oraz ochrony uchodźców. Doświadczenia konkursowe ujawniły potrzebę głębszego uwzględnienia problematyki międzynarodowej ochrony jednostki w kształceniu prawniczym i pokazały, że praca na kazusach umożliwia pełniejsze zrozumienie funkcjonowania norm prawa humanitarnego i uchodźczego w praktyce.

Słowa kluczowe: edukacja prawnicza, prawo uchodźcze, międzynarodowe prawo humanitarne, kliniczne nauczanie prawa, All-European International and Refugee Law Moot Court, prawa człowieka.

²⁴ Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Customary IHL Database, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1> (dostęp 27.11.2025 r.).

²⁵ United Nations Office for Disarmament Affairs, Convention on Certain Conventional Weapons, <https://disarmament.unoda.org/en/our-work/conventional-arms/convention-certain-conventional-weapons> (dostęp 27.11.2025 r.).

²⁶ Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, Chemical Weapons Convention, <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention> (dostęp 28.11.2025 r.).

²⁷ United Nations Office for Disarmament Affairs, Biological Weapons, <https://disarmament.unoda.org/en/our-work/weapons-mass-destruction/biological-weapons> (dostęp 30.11.2025 r.).

²⁸ EJIL (2007), „The Nicaragua and Tadić Tests Revisited in Light of the ICJ Judgment on Genocide in Bosnia”, *European Journal of International Law*, Vol. 18, Issue 4, s. 649–668, <https://www.ejil.org/pdfs/18/4/233.pdf> (dostęp 30.11.2025 r.).

²⁹ International Crimes Database, „Case 86”, <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/86> (dostęp 30.11.2025 r.).

³⁰ International Court of Justice, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (*Nicaragua v. United States of America*), Case No. 70, <https://www.icj-cij.org/case/70> (dostęp 30.11.2025 r.).

The “Clinic” Broadens Its Horizons: The Law Clinic of the Faculty of Law and Administration at the University of Warsaw and the Development and Promotion of Knowledge in Migration, Humanitarian, and Refugee Law among Students

Summary

The article presents the importance of the activities of the Refugee Section of the Law Clinic at the Faculty of Law and Administration of the University of Warsaw, as well as student initiatives aimed at educating future lawyers in the fields of migration law, refugee law, and international humanitarian law. The authors demonstrate how the activities of the Clinic, the Refugee Law School, and the Migration Law Scientific Club complement the shortcomings of the law programme,

enabling students to acquire practical knowledge of human rights protection standards.

Of particular importance is students' participation in the All-European International Humanitarian and Refugee Law Moot Court Competition, which has enabled them to analyse complex legal issues relating to armed conflicts, state responsibility, the situation of prisoners of war, and the protection of refugees. This experience has highlighted the need to give greater consideration to issues of international protection in legal education and has shown that working on case studies enables a more comprehensive understanding of the functioning of humanitarian and refugee law in practice.

Keywords: legal education, refugee law, international humanitarian law, clinical legal education, All-European International and Refugee Law Moot Court, human rights

Klub Studenta

Dołącz i zyskaj rabat na książki dla studentów.

Poznaj ofertę edukacyjną wspierającą naukę na studiach!

Wypełnij formularz na klubstudenta.beck.pl

Krystyna Citak*

Zmiany klimatyczne i migracje – analiza dostępnych w prawie Unii Europejskiej środków ochrony prawnej dla osób migrujących ze względu na negatywne skutki zmian klimatu

Wprowadzenie

Zgodnie z Szóstym Raportem Podsumowującym Międzyrządowego Zespołu ds. Klimatu, już w najbliższej przyszłości globalne ocieplenie osiągnie 1,5°C, a postępujące zmiany klimatu będą skutkować licznymi zagrożeniami zarówno dla ekosystemów, jak i systemów ludzkich¹. W obliczu tych zmian konieczne staje się przyjęcie środków i uregulowań prawnych zapewniających ochronę osobom przemieszczającym się w ich wyniku. Mimo podejmowania tematyki migracji klimatycznych zarówno na szczeblu międzynarodowym, jak i europejskim, wciąż brakuje dokładnych definicji, spójnych regulacji, jednoznacznych stanowisk państw oraz odpowiednich strategii migracyjnych i klimatycznych. Ze względu na to, że artykuł koncentruje się na terytorium Unii Europejskiej, należy poddać pod rozważania, na jaką ochronę prawną obecnie mogą i w przyszłości będą mogły liczyć osoby zmuszone do zmiany miejsca zamieszkania w wyniku negatywnych skutków zmian klimatycznych na omawianym obszarze. Poniższa analiza wskazuje, że obecne kryteria normatywne udzielenia ochrony międzynarodowej nie pozwalają na objęcie nią osób migrujących, a w konsekwencji nie zapewniają im wystarczającej ochrony.

Aby stworzyć przestrzeń do dalszych rozważań w tej kwestii, konieczne jest rozpoczęcie od omówienia pojęć migracji klimatycz-

nych oraz migrantów klimatycznych oraz używanego w debacie publicznej określenia uchodźcy klimatycznego, co też zostanie podjęte w dalszej części.

Pojęcia migracji klimatycznych, migranta klimatycznego oraz uchodźcy klimatycznego

Nie występuje powszechnie przyjęta prawna definicja „migranta klimatycznego”, a w środowisku naukowym brak jest pełnego konsensusu co do precyzyjnego określenia tego pojęcia². Jednakże, zgodnie z literaturą przedmiotu oraz raportami i dokumentami organizacji międzynarodowych badających zjawisko migracji, w tym Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców (UNHCR) i Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM), możemy zidentyfikować główne cechy pojęcia migranta klimatycznego i zjawiska migracji klimatycznych. Na potrzeby niniejszej pracy będę posługiwać się definicją przyjętą przez IOM w „Glossary on migration”, zgodnie z którą migracje klimatyczne oznaczają „ruch osób lub grupy osób, które, głównie ze względu na nagłą lub postępującą zmianę środowiska spowodowaną zmianą klimatu, są zmuszone opuścić swoje stałe miejsce zamieszkania lub dokonują takiego wyboru, czasowo lub na stałe, w obrębie państwa lub przez granicę międzynarodową”³. Na tej podstawie można stwierdzić, że pojęcie migranta klimatycznego obejmuje szerokie spektrum sytuacji: dotyczy zarówno osób przemieszczających się w ramach terytorium państwa, jak i transgranicznie, indywidualnie lub w ramach masowego ruchu ludności, a także w wyniku przymusu lub dobrowolnie.

Oprócz określenia „migranci klimatyczni” UNHCR oraz IOM w dyskursie poruszającym omawianą tematykę zalecają również

* Studentka ostatniego roku prawa na Uniwersytecie Warszawskim, członkini zarządu Koła Naukowego Prawa Migracyjnego WPiA UW, była członkini Sekcji Praw Człowieka „Uchodźcy” Kliniki Prawa UW. Aktywnie rozwija swoje zainteresowania naukowe w obszarze międzynarodowego prawa publicznego, w szczególności prawa humanitarnego i praw człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem prawa migracyjnego, a także w zakresie prawa pracy. Absolwentka półrocznej wymiany zagranicznej na Uniwersytecie w Utrechcie.

¹ IPCC, 2021: Podsumowanie dla Decydentów. H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, M. Tignor, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Lösschke, V. Möller, A. Okem (red.), [w:] Zmiana klimatu 2022: Zagrożenia, adaptacja i wrażliwość. Podsumowanie dla Decydentów. Wkład II Grupy Roboczej do Szóstego Raportu Podsumowującego Międzyrządowego Panelu ds. Zmiany Klimatu Cambridge–New York, s. 3–33, doi:10.1017/9781009325844.001.

² G. Tutak, Migracje klimatyczne (nie)obecne wyzwanie?, Człowiek w Kulturze 2020, Nr 30, s. 209–230.

³ International Organization for Migration, International Migration Law: Glossary on Migration No. 34, IOM, Genewa 2019, s. 31.

stosowanie innego, nieco węższego, lecz równie często spotykanego w literaturze naukowej terminu, którym jest osoba przesiedlona ze względów środowiskowych (*environmentally displaced person*)⁴. Powyższe pojęcie jest znacznie bardziej ograniczone, gdyż zgodnie ze „Słownikiem Europejskiej Sieci Migracyjnej” (EMN), odnosi się do jednostki, która została „przymusowo poddana migracji w wyniku nagłych, drastycznych zmian środowiskowych”⁵. Natomiast w przypadku migrantów klimatycznych przemieszczenie w związku z negatywnymi skutkami zmian klimatu może być przymusowe albo dobrowolne, zarówno w obrębie państwa zamieszkania, jak i poza jego granice. Może też być krótkoterminowe lub długoterminowe.

W dyskursie publicznym często używa się określenia uchodźca klimatyczny. Termin ten został spopularyzowany w latach 80. XX w.⁶ wraz z rozwojem badań naukowych nad migracjami klimatycznymi⁷ i aktualnie jest stosowany przede wszystkim w celu podkreślenia przymusowego charakteru i często krytycznego położenia jednostek, które w wyniku katastrof naturalnych wywołanych zmianami klimatycznymi są zmuszone do przemieszczenia się⁸. Aktualna i powszechnie przyjęta definicja uchodźcy nie obejmuje swoim zakresem osób, które przenoszą się ze swojego miejsca zamieszkania na skutek zmian klimatycznych. W związku z tym, o ile określenie „uchodźcy klimatycznego” być może jeszcze nie ma definicji prawnej, termin „uchodźcy” jest doprecyzowany i scharakteryzowany w prawie międzynarodowym. Analiza tego zagadnienia jest niezbędna dla pełnego zrozumienia możliwych środków ochrony prawnej omawianej grupy.

Definicja uchodźcy z Konwencji genewskiej z 1951 r.

Status uchodźcy stanowi formę ochrony międzynarodowej i został zdefiniowany w art. 1 ust. A pkt 2 Konwencji genewskiej dotyczącej statusu uchodźców z 28.7.1951 r.⁹, uzupełnionej przez Protokół Dodatkowy z Nowego Jorku z 31.1.1967 r.¹⁰ Wspomniana definicja jest powszechnie określana jako wąska, gdyż wymienia konkretne i precyzyjne przesłanki, konieczne do spełnienia, aby móc otrzymać status uchodźcy. Wśród tych przesłanek nie wymienia się jednak zmian klimatycznych, katastrof naturalnych ani zmian środowiskowych. W świetle Konwencji, uchodźcą może zostać osoba, która posiada uzasadnione obawy przed prześladowaniem ze względu na swoją rasę, religię, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej lub swoje poglądy polityczne. Kluczowy tu jest element prześladowania, którego interpretacja uniemożliwia uznanie osoby zmuszonej opuścić swoje miejsce zamieszkania w wyniku negatywnych skutków zmian klimatycznych za uchodźcę¹¹. Aby coś zostało uznane za prześladowanie, musi w sobie zawierać naruszenie poprzez działanie¹². Mimo że człowiek poprzez swoją działalność ponosi główną odpowiedzialność

za zmiany klimatu, to zmianie samej w sobie w związku z jej naturą nie można jednoznacznie przypisać charakteru działania ludzkiego. Należy również wskazać na brak możliwości bezpośredniego przypisania zmianom klimatycznym dyskryminacyjnego charakteru, stanowiącego integralną część konwencyjnej definicji¹³.

Kolejną przesłanką wymienioną w Konwencji jest przekroczenie granic państwa, którego jest się obywatelem lub, w przypadku osób bezpaństwowych, granic państwa stałego zamieszkania. Osoby przesiedlone wewnętrznie nie podlegają ochronie międzynarodowej, lecz pozostają pod ochroną własnego państwa¹⁴.

Ostatnim warunkiem przyznania statusu uchodźcy jest niemożność lub brak woli skorzystania z ochrony państwa pochodzenia lub, w przypadku osób bezpaństwowych, kraju stałego pobytu.

Choć idee rewizji definicji z Konwencji poprzez jej rozszerzenie pojawiają się licznie w dyskursie akademickim, należy podkreślić, że Biuro UNHCR zajmuje wobec tej kwestii stanowisko krytyczne, wskazując na możliwe osłabienie standardów ochrony uchodźców¹⁵.

Ramy ochrony międzynarodowej w Unii Europejskiej

W Unii Europejskiej ramy prawne oraz regulacje dotyczące funkcjonowania ochrony międzynarodowej określone są przez Wspólny Europejski System Azylowy (WESA), który oparty jest na „pełnym oraz integralnym” stosowaniu Konwencji genewskiej¹⁶. WESA został zreformowany poprzez przyjęty w 2024 r. przez Radę Unii Europejskiej Nowy Pakt o Migracji i Azylu. Jednym z jego kluczowych elementów jest rozporządzenie 2024/1347 z 14.5.2024 r., określające między innymi formy ochrony międzynarodowej oraz przesłanki do jej udzielenia, a także zmieniające dyrektywę Rady 2003/109/WE¹⁷ oraz uchylające dyrektywę 13.12.2011 r.¹⁸

Zgodnie z powyższą dyrektywą w unijnym porządku prawnym wyróżnia się dwie formy takiej ochrony: status uchodźcy oraz ochronę uzupełniającą, przyznawaną w przypadku braku spełnienia przesłanek do nadania statusu uchodźcy. W celu uporządkowania terminologii i wykluczenia nieścisłości, należy również zwrócić uwagę, iż w dokumentach unijnych stosowane jest określenie „azyl” i oznacza ono status uchodźcy, odmiennie niż w polskim porządku prawnym, gdzie azyl jest odrębną od statusu uchodźcy instytucją. Azyl jest formą ochrony krajowej¹⁹, udzielaną, gdy przemawia za tym „ważny interes Rzeczypospolitej Polskiej” i w odróżnieniu

¹³ M. Scott, Climate Change, s. 4.

¹⁴ UNHCR Polska, „Wewnętrznie przesiedleni | Uciekinierzy we własnym kraju”, UNHCR Polska, 20.12.2016, <https://www.unhcr.org/pl/wiadomo%C5%9Bci/wewn%C4%99trznie-przesiedleni-uciekiniery-we-wlasnym-kraju> (dostęp: 19.11.2025 r.).

¹⁵ V. Mence, A. Parrinder, 12 Environmentally Related International Migration: Policy Challenges, [w:] M. McAuliffe, K. Koser (red.), A Long Way to Go: Irregular Migration Patterns, Processes, Drivers and Decision-Making, New York 2017, s. 327.

¹⁶ Preambuła, Motyw (2) Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1347 z 14.5.2024 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako osób korzystających z ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony, zmieniające dyrektywę Rady 2003/109/WE oraz uchylające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE (Dz.Urz. UE L z 2024 r. s. 1347).

¹⁷ Dyrektywa Rady 2003/109/WE z 25.11.2003 r. dotycząca statusu obywateli państw trzecich będących rezydentami długoterminowymi (Dz.Urz. UE L Nr 16, s. 44).

¹⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z 13.12.2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony (Dz.Urz. UE L Nr 337, s. 9).

¹⁹ G. Tutak, Legal and institutional system of refugee protection and support in Poland after 1989, Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie 2023/1, vol. XVI, s. 303, <https://doi.org/10.32084/tkp.5588>.

⁴ International Organization for Migration, s. 32.

⁵ European Migration Network / Komisja Europejska, EMN Asylum and Migration Glossary, https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/environmentally-displaced-person_en (dostęp: 19.11.2025 r.).

⁶ V. Mence, A. Parrinder, 12 Environmentally Related International Migration: Policy Challenges, [w:] M. McAuliffe, K. Koser (red.), A Long Way to Go: Irregular Migration Patterns, Processes, Drivers and Decision-Making, New York 2017, s. 320.

⁷ Tamże, s. 319.

⁸ International Organization for Migration, s. 32.

⁹ Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515.

¹⁰ Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 517.

¹¹ M. Scott, Climate Change, Disasters, and the Refugee Convention, Cambridge Asylum and Migration Studies, Cambridge 2020, s. 1–9.

¹² European Asylum Support Office (EASO), EASO Practical Guide: Qualification for International Protection, Publications Office of the European Union, Luksemburg 2018, <https://euaa.europa.eu/easo-practical-guide-qualification-international-protection/persecution-0> (dostęp: 17.11.2025 r.).

od ochrony międzynarodowej obowiązuje tylko na terytorium państwa, które ją udzieliło²⁰.

Przyjęta przez unijnego ustawodawcę definicja uchodźcy pozostaje zasadniczo tożsama z wyżej przytoczoną definicją konwencyjną z 1951 r. Unia Europejska jednakże wprowadziła także drugą, komplementarną formę ochrony międzynarodowej – ochronę uzupełniającą. Udzielana jest ona osobie niekwalifikującej się do objęcia statusem uchodźcy, co do której istnieje uzasadnione ryzyko, że w przypadku powrotu do kraju pochodzenia lub, w przypadku bezpaństwowca, kraju zwykłego pobytu, grozi jej poważna krzywda. Zgodnie z art. 15 rozporządzenia 2024/1347 przesłankę poważnej krzywdy może stanowić: kara śmierci lub egzekucja, tortury lub niehumanitarne lub poniżające traktowanie lub karanie w kraju pochodzenia lub poważne indywidualne zagrożenie życia lub fizycznej integralności osoby cywilnej wynikające z masowej przemocy w sytuacjach międzynarodowych lub wewnętrznych konfliktów zbrojnych. Przepisy rozporządzenia stosuje się od 1.7.2026 r.²¹

Oprócz statusu uchodźcy oraz ochrony uzupełniającej na poziomie europejskim funkcjonuje również, uregulowany dyrektywą 2001/55/WE²², mechanizm ochrony tymczasowej. Po raz pierwszy został on zastosowany wobec osób opuszczających terytorium Ukrainy wskutek konfliktu. Jego głównym założeniem jest natychmiastowa ochrona na wypadek masowego napływu wysiedleńców w obliczu ryzyka obciążenia i niewydajności systemu azylowego. Zasadniczym elementem odróżniającym ochronę tymczasową od statusu uchodźcy i ochrony uzupełniającej jest nadawanie jej w sposób zbiorowy, bez indywidualnego rozpatrywania każdego wniosku osobno. Zgodnie z art. 2 dyrektywy 2001/55/WE ochrona tymczasowa jest udzielana „w przypadku wystąpienia zagrożenia bądź rzeczywistego wystąpienia masowego napływu wysiedleńców z państw trzecich, którzy nie mogą powrócić do państwa pochodzenia”²³. Katalog osób objętych definicją wysiedleńców, wskazany w art. 2 lit. c dyrektywy 2001/55/WE, pozostaje otwarty, co oznacza, że osoby, które są zmuszone opuścić swój kraj w wyniku negatywnych skutków klimatu, nie pozostają poza jego zakresem. Co istotne, korzystanie z ochrony tymczasowej nie wpływa na możliwość ubiegania się o udzielenie ochrony międzynarodowej²⁴.

Analizując adekwatność zastosowania mechanizmu ochrony z dyrektywy 2001/55/WE w stosunku do migrantów klimatycznych, należy mieć na uwadze jego charakter. Zgodnie z nazwą jest to ochrona udzielana na określony czas, przez co należy uznać, że ma ona charakter przejściowy i zapewnia jedynie minimum praw, nie stanowi natomiast wystarczających regulacji ochronnych. Ponadto procedura uruchomienia ochrony tymczasowej jest determinowana przez decyzję wykonawczą Rady, w związku z czym cechuje ją zależność polityczna i konieczność istnienia konsensu państw członkowskich. Na arenie międzynarodowej już brak jest wspólnego stanowiska rządów oraz organizacji co do kwestii pojęciowych z zakresu migracji klimatycznych²⁵, można zatem wnioskować, że osiągnięcie porozumienia w kwestii przyjęcia istotnych regulacji prawnych stanowiłoby kwestię jeszcze trudniejszą do zrealizowania.

²⁰ Art. 90 ust. 1 OchrCudzU.

²¹ Art. 42 rozporządzenia 2024/1347.

²² Dyrektywa Rady 2001/55/WE z 20.7.2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami (Dz.Urz. UE L Nr 212, s. 12).

²³ Art. 2 lit. a dyrektywy 2001/55/WE.

²⁴ Art. 3 ust. 1 dyrektywy 2001/55/WE.

²⁵ G. Tutak, Migracje klimatyczne, s. 227–228.

Szersza interpretacja konwencyjnej definicji jako szansa na nadanie statusu uchodźcy

Choć analiza powyższych definicji wskazuje na brak uwzględnienia przesłanek środowiskowych, w tym klimatycznych, w katalogu czynników bezpośrednio skutkujących koniecznością objęcia osoby ochroną międzynarodową istotna jest ich szersza interpretacja, polegająca na uwzględnieniu związku przyczynowo-skutkowego występującego między zmianami klimatycznymi a przesłankami wymienionymi w przytoczonych regulacjach²⁶. Spełnienie legalnych przesłanek przyznania ochrony międzynarodowej może nastąpić w sytuacji, w której zmiany klimatyczne są pośrednim skutkiem sytuacji wypełniającej wymogi uznania za uchodźcę lub udzielenia ochrony uzupełniającej. Jako przykład UNHCR wskazuje doprowadzenie przez zmiany klimatyczne do nieurodzaju, który pośrednio prowadzi do wybuchu lub eskalacji konfliktu zbrojnego, w ramach którego jednostka może mieć uzasadnioną obawę przed prześladowaniem²⁷. Często obszary, na których występuje konflikt zbrojny, są regionami szczególnie narażonymi na negatywne skutki zmian klimatycznych²⁸. Działania militarne, oprócz przyczyniania się globalnie do zmian klimatu, między innymi poprzez emisję gazów cieplarnianych, prowadzą również do degradacji zasobów naturalnych i ekosystemów na danym obszarze²⁹, co prowadzi do nasilenia negatywnych skutków zmian klimatu. Należy także uwzględnić, że takie działania mogą być zamierzone przez strony konfliktów zbrojnych i stanowić formę taktyki³⁰. W takim związku przyczynowo-skutkowym negatywne skutki zmian klimatu stanowią konsekwencję działań zbrojnych, a nie ich źródło.

Mimo że zmiany klimatu w świetle aktualnie obowiązujących regulacji prawnych nie mogą stanowić jedynej i samoistnej podstawy do uznania osoby za uchodźcę, niezaprzeczalnie mogą one odgrywać kluczową rolę w łańcuchu przyczynowo-skutkowym prowadzącym do uzasadnionej obawy osoby przed prześladowaniem bądź poważną krzywdą, której może doświadczyć w kraju jej pochodzenia. Złożona przyczynowość migracji klimatycznych jest kluczowa w rozumieniu ich natury³¹, a w konsekwencji umożliwienia sformułowania odpowiednich ram prawnych ochrony na poziomach zarówno krajowych, jak i międzynarodowych.

UNHCR w swojej analizie z 2020 r. pt. „Legal considerations regarding claims for international protection made in the context of the adverse effects of climate change and disasters”, stanowiącej wytyczne dla organów odpowiedzialnych za rozpatrywanie wniosków o udzielenie statusu uchodźcy, wskazuje na istotę

²⁶ UNHCR, No Escape: On the frontlines of climate change, conflict and forced displacement, listopad 2024, <https://www.unhcr.org/publications/no-escape-frontlines-climate-change-conflict-and-forced-displacement> (dostęp: 19.11.2025 r.).

²⁷ UNHCR, Climate change and displacement: Law and policy for protection and climate change, <https://www.unhcr.org/what-we-do/build-better-futures/climate-change-and-displacement/law-and-policy-protection#climate-refugee> (dostęp: 19.11.2025 r.).

²⁸ UNHCR, No Escape: On the frontlines of climate change, conflict and forced displacement, listopad 2024, <https://www.unhcr.org/publications/no-escape-frontlines-climate-change-conflict-and-forced-displacement> (dostęp: 19.11.2025 r.).

²⁹ N. Nieto, The impact of armed conflicts on climate change: perceptions of environmental security and the search for ways to overcome these risks, w: Journal of Political Science: Bulletin of Yerevan University 2025, vol. 4, no. 2(11), s. 128, <https://doi.org/10.46991/JOPS/2025.4.11.127>.

³⁰ E.P. Ramos, 24 Climate Change, Disasters and Migration: Current Challenges to International Law, [w:] Climate Change: International Law and Global Governance: Volume II: Policy, Diplomacy and Governance in a Changing Environment, 2013, s. 742–743.

³¹ V. Mence, A. Parrinder, 12 Environmentally Related International Migration: Policy Challenges, [w:] M. McAuliffe, K. Koser (red.), A Long Way to Go: Irregular Migration Patterns, Processes, Drivers and Decision-Making, New York 2017, s. 323.

oceny wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej składanych w kontekście negatywnych skutków zmian klimatu i katastrof z uwzględnieniem politycznych oraz społecznych aspektów powiązanych z wydarzeniami klimatycznymi. Brak ich uwzględnienia i skupienie się wyłącznie na aspekcie zmian klimatycznych i ich wymiarze środowiskowym może skutkować znacznie mniejszymi szansami na uznanie danej jednostki za osobę ze statusem uchodźcy³².

Zasada *non-refoulement* jako gwarancja minimalnej ochrony

Rozważając możliwe ścieżki ochrony prawnej przysługującej omawianej grupie na poziomie europejskim, należy również wspomnieć o ochronie przed odesłaniem, tzw. *zasadzie non-refoulement*, mającej charakter *ius cogens*, ustanowionej w art. 19 ust. 2 KPP. Zgodnie z tą zasadą osoba nie może zostać zawrócona do państwa, w którym istnieje poważne ryzyko poddanie jej karze śmierci, torturom lub innemu nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu. Powyższa zasada nie powinna jednak zostać uznana za docelowy środek ochrony, gdyż jej charakter polega na zapewnieniu minimalnego standardu ochrony, jakim jest brak odesłania do państwa, gdzie danej osobie grozi bezpośrednie zagrożenie, co nie jest wystarczające do zapewnienia odpowiedniej opieki jednostce³³.

Uwagi końcowe

W świetle powyższych rozważań można sformułować wniosek, iż w świetle realnego zagrożenia, jakim są negatywne skutki postępujących zmian klimatycznych, obecnie istniejące ramy ochrony prawnej dla migrantów klimatycznych są niewystarczające. Zarówno na poziomie międzynarodowym, jak i europejskim brak jest odpowiednich regulacji prawnych, strategii oraz jasnych stanowisk przedstawicieli państw i organizacji w kwestii migracji klimatycznych. Choć Parlament Europejski podkreśla, że łagodzenie zmian klimatu jest kluczowe³⁴, a strategie adaptacyjne w obliczu postępujących zmian środowiskowych oraz ochrona środowiska są w centrum uwagi Unii Europejskiej, w Europejskim Zielonym Ładzie czy regulacjach migracyjnych ochrona migrantów klimatycznych wciąż pozostaje nieuwzględniona.

Na podstawie dotychczasowych rozważań należy stwierdzić za uzasadnione, że ustanowienie efektywnego systemu ochrony międzynarodowej dla omawianej grupy migrantów klimatycznych jest niezbędne. Analiza dostępnych środków ochrony międzynarodowej, jak i tych funkcjonujących w ramach europejskiego systemu azylowego, prowadzi do konkluzji, że istniejące regulacje są niewystarczające i skutkują powstaniem luki prawnej w systemie. Objęcie osób przemieszczających się poza granice państwa i pod przymusem wywołanym negatywnymi skutkami zmian klimatycznych ochroną międzynarodową jest jednym z głównych i możliwych środków prawnej ochrony takich jednostek, jednakże obecny zakres definicji z Konwencji genewskiej ani unijnych ram ochrony uzupełniającej nie umożliwia tego. Utrudnienie w usuwaniu wspo-

mnianej luki stanowi również brak międzynarodowego konsensusu w tej kwestii i brak wspólnej definicji określającej osoby zmuszone migrować ze względu na niekorzystne skutki klimatu.

Odpowiednio sformułowane definicje, poprzez swoją rolę w systemach prawnych, polegającą na określaniu praw i obowiązków danego podmiotu³⁵, stanowią jedną z możliwości zapewnienia ram ochrony prawnej dla migrantów klimatycznych. W procesie kształtowania polityk państwowych i ustalania regulacji prawnych są one fundamentalne. W powyższych działaniach należy również uwzględnić grupę osób przesiedlonych wewnętrznie, która ze względu na brak spełnienia przesłanki transgraniczności pozostaje poza obszarem objęcia ochroną międzynarodową.

Streszczenie

W niniejszym artykule, poprzez zastosowanie metody dogmatyczno-prawnej, z uwzględnieniem stanowisk organizacji międzynarodowych, podejmę się analizy zjawiska migracji klimatycznych oraz zakresu dostępnych środków ochrony prawnej Unii Europejskiej, z których mogą skorzystać osoby zmuszone do migracji w wyniku negatywnych zmian klimatu. Rozważania w niniejszym artykule koncentrują się na pytaniu, czy funkcjonująca w porządku prawnym Unii Europejskiej i powszechnie przyjęta definicja uchodźcy oraz formy komplementarnej ochrony międzynarodowej mogą swoim zakresem objąć przesłankę zmian klimatu, a także czy stanowią wystarczającą ochronę omawianej grupy. Poprzez przegląd aktualnych form ochrony międzynarodowej oraz analizę zakresu powszechnie przyjętej definicji uchodźcy z Konwencji genewskiej z 1951 r., statusu uchodźcy i ochrony uzupełniającej, wskażę istniejącą systemową lukę prawną w ochronie migrantów klimatycznych. Poruszone zostaną również pojęcia stosowane w dyskursie oraz literaturze naukowej omawianej tematyki, a także obecna polityka Unii Europejskiej i jej kierunek w obszarze migracji klimatycznych.

Słowa kluczowe: migracje – migracje klimatyczne – Unia Europejska – ochrona prawna – negatywne zmiany klimatu – ochrona międzynarodowa – status uchodźcy – ochrona uzupełniająca – Konwencja genewska – ochrona tymczasowa – azyl – *non-refoulement*

Climate change and migration – an analysis of legal remedies available under European Union law for people migrating due to the negative effects of climate change

Summary

In this article, using a legal-dogmatic approach and taking into account the positions adopted by international organizations, I analyse the phenomenon of climate migration and the legal remedies available in the European Union that may be used by individuals forced to migrate as a result of the adverse effects of climate change. With this objective in mind, I examine the current forms of international protection by analysing the widely accepted definition of a refugee contained in the 1951 Geneva Convention, as well as refugee status and subsidiary protection within the legal system of the European Union.

The discussion focuses on whether the universally accepted definition of a refugee and existing forms of complementary international

³² UNHCR, Legal considerations regarding claims for international protection made in the context of the adverse effects of climate change and disasters, 1.10.2020, <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2020/en/123356> (dostęp: 19.11.2025 r.).

³³ S. Keshen, S. Lazickas, L. Solórzano, Non-refoulement: A Legal Hope for the Protection of Environmental Migrants and Their Rights, Columbia SIPA, 3.11.2021, <https://multilateralism.sipa.columbia.edu/news/non-refoulement-legal-hope-protection-environmental-migrants-and-their-rights> (dostęp: 19.11.2025 r.).

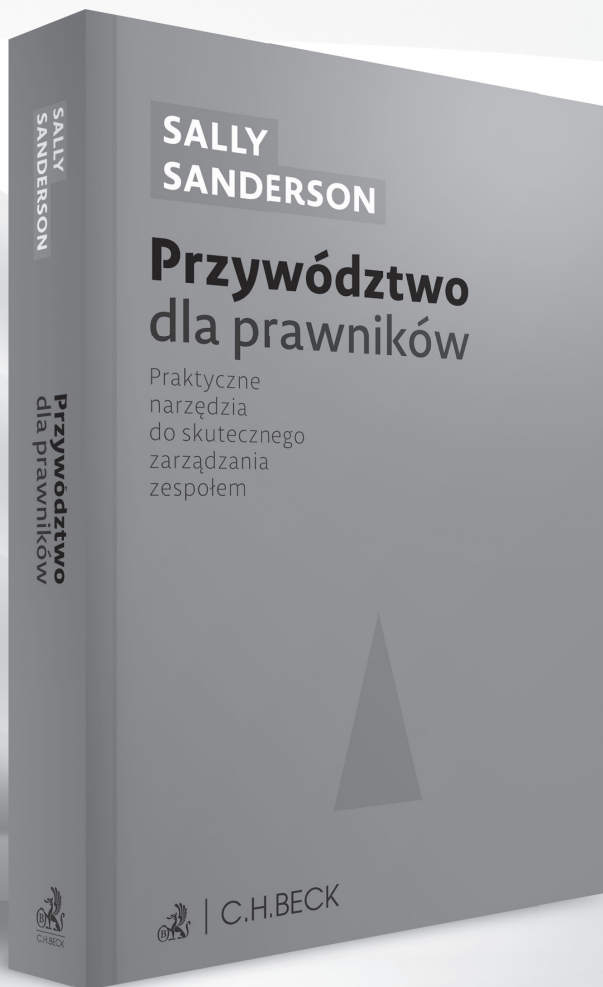
³⁴ Parlament Europejski, Reakcja UE na zmianę klimatu, 7.8.2018 (aktualizacja 30.1.2025), <https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20180703STO07129/reakcja-ue-na-zmiane-klimatu> (dostęp: 19.11.2025 r.).

³⁵ V. Mence, A. Parrinder, 12 Environmentally Related International Migration: Policy Challenges, [w:] M. McAuliffe, K. Koser (red.), A Long Way to Go, s. 325.

protection can encompass climate-related displacement. I also address the concepts used in scholarly discourse on this subject, as well as current European Union policy and its direction in the field of climate migration.

Keywords: climate migration, European Union, legal protection measures, adverse effects of climate change, international protection, refugee status, subsidiary protection, Geneva Convention, temporary protection, asylum, non-refoulement

Kompendium przywództwa dla prawniczek i prawników

Rozwijaj własny styl przywództwa ◀

Skutecznie zarządzaj zespołem i projektami ◀

Motywuj, deleguj i rozwiązuj problemy ◀

Buduj pozycję lidera w środowisku prawniczym ◀

Dowiedz się więcej: ksiegarnia.beck.pl | 81 46 13 300

Studenckie Poradnie Prawne w Polsce

Studenckie...

Każda z 26 działających w Polsce studenckich poradni prawnych (zwanych także klinikami prawa) to grupa studentów prawa lub administracji, którzy bezpłatnie udzielają porad prawnych osobom niezamożnym.

To, że w poradniach działają studenci, nie oznacza, że nikt nie sprawdza ich pracy, wręcz przeciwnie. Kliniką kieruje pracownik uczelni, na której działa poradnia. Na każdym etapie sporządzania opinii studenci działają pod nadzorem kadry naukowej.

Każda opinia – zanim zostanie przekazana klientowi – jest dokładnie sprawdzana przez prawników praktyków współdziałających z poradnią albo pracowników uczelni będących opiekunami kliniki.

...Prawne.

Poradnie świadczą pomoc prawną w bardzo szerokim zakresie. W sprawach cywilnych mogą na przykład pomóc w wyjaśnianiu treści zawieranych umów; w zakresie spraw rodzinnych poinformować, jak sporządzać pozwy rozwodowe, alimentacyjne, a w sprawach spadkowych można liczyć na pomoc kliniki w zrozumieniu zasad dziedziczenia ustawowego i sporządzania testamentów.

Ponadto poradnie pomagają w uzyskaniu świadczeń z funduszy pomocy społecznej, dochodzeniu praw w toku postępowań przed urzędami, w tym skarbowymi, ułatwiają realizację uprawnień pracowników, osób niepełnosprawnych, pacjentów, lokatorów, spółdzielców, a także cudzoziemców i uchodźców.

...Poradnie...

Studenckie poradnie prawne spełniają podwójną rolę: społeczną i edukacyjną. Z jednej strony zapewniają dostęp do bezpłatnej, rzetelnej porady prawnej osobom ubogim, z drugiej – umożliwiają studentom kontakt z problemami prawnymi w praktyce.

Porada świadczona jest przez kliniki tylko tym osobom, których sytuacja finansowa nie pozwala na pokrycie kosztów odpłatnej pomocy prawnej. Klinika może zrezygnować z prowadzenia sprawy, jeśli w toku przygotowywania opinii okaże się, że klient może korzystać lub skorzystać z odpłatnej pomocy adwokata lub radcy prawnego.

Praca nad sprawą prowadzona jest z zachowaniem poufności, a udzielenie pomocy przez poradnię następuje zawsze w formie pisemnej.

Jak mogę pomóc poradniom prawnym?

Jeśli jesteś studentem, znajdź poradnię na swojej uczelni, skontaktuj się z działającymi w niej Twoimi koleżankami i kolegami. Zapytaj, w jaki sposób możesz udzielać porad i jakie warunki musisz przy tym spełnić.

Jeśli na Twojej uczelni nie ma jeszcze poradni – skontaktuj się z Fundacją Uniwersyteckich Poradni Prawnych.

Jeśli jesteś prawnikiem praktykiem, zastanów się, czy nie mógłbyś poświęcić części swojego czasu na działalność *pro bono*. Jeśli tak, to może mógłbyś wesprzeć swoją wiedzą i doświadczeniem zawodowym studentów oraz kadre naukową wybranej poradni prawnej.

Jeśli chciałbyś wspomóc działalność polskich poradni prawnych, wiedz, że Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych jest organizacją pożytku publicznego. Oznacza to, że Fundacja może otrzymywać od osób fizycznych wsparcie finansowe w wysokości 1,5 proc. podatku dochodowego.

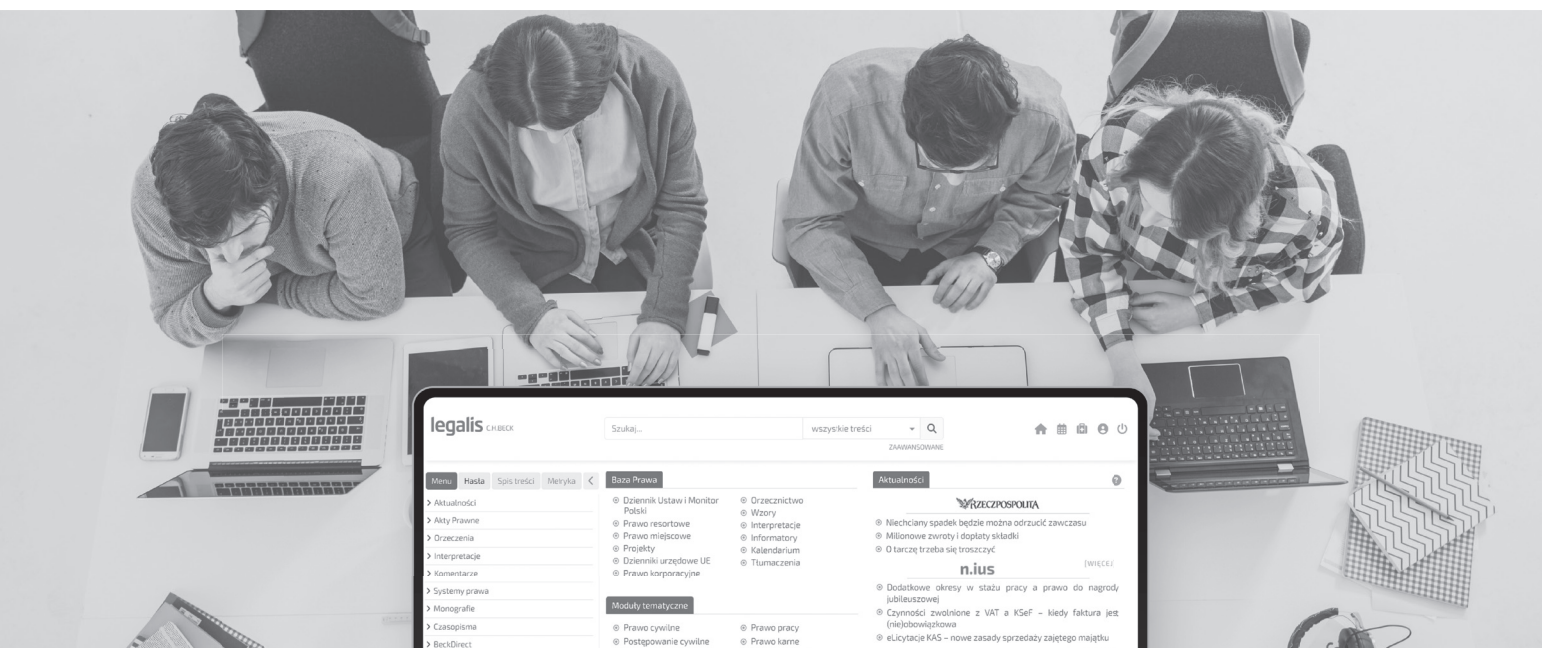
Sprawdź ofertę
publikacji C.H.Beck

- w księgarni online na ksiegarnia.beck.pl
- w stacjonarnych księgarniach prawniczych

Znajdź
swoją
księgarnię
C.H.Beck

Studentko! Studencie! System Informacji Prawnej Legalis otwarty na Twojej uczelni!

1

Połącz się
z wydziałową
siecią Internet*

2

Wejść na
legalis.pl

3

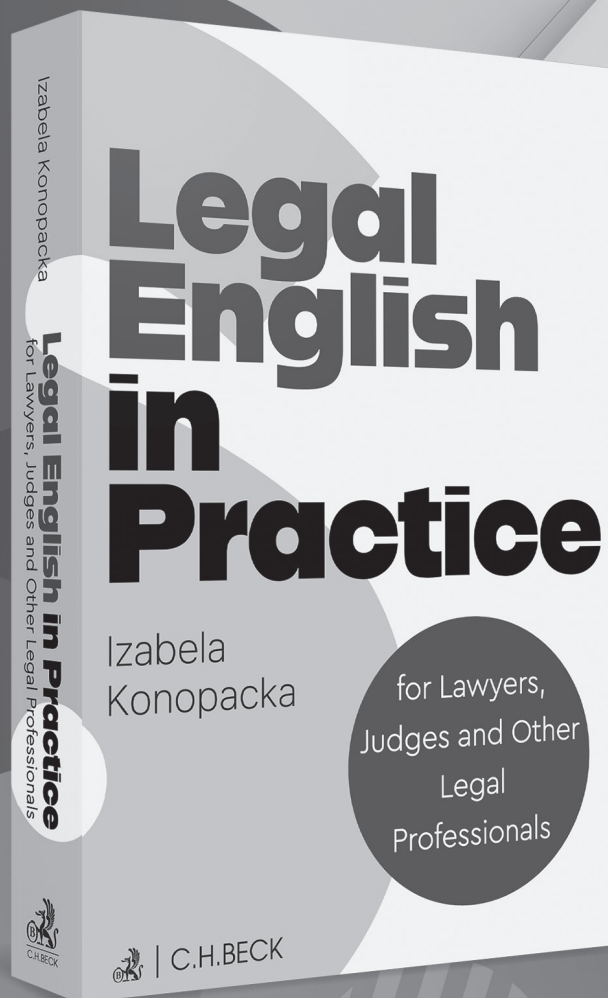
Kliknij IP

... i korzystaj!

* Lista uczelni oferujących dostęp do Systemu Legalis dla użytkowników sieci wewnętrznej znajduje się na stronie legalis.pl/student

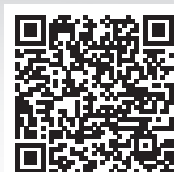
LEGAL ENGLISH

o party na realnych problemach prawnych!

Komunikacja z klientem | Umowy i dokumenty | Kazusy z praktyki
Korespondencja sądowa | Tłumaczenia | Terminologia
System prawny Polski i UK | AI w praktyce prawniczej i sądowej

Zamawiaj online na ksiegarnia.beck.pl
telefonicznie **+48 81 461 33 00**
lub kup w **stacjonarnych księgarniach** C.H.Beck

Znajdź
swoją
księgarnię
C.H.Beck